

हेटौडा उपमहानगरपालिका

वडा नं. ११

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण- २०७९

CHILDREN PROFILE-2079

प्रकाशक

हेटौडा उपमहानगरपालिका

वडा नं. ११ को कार्यालय

विषय सूची

खण्ड १ परिचय.....	3
१.१ वडाको परिचय.....	3
१.१.१ वडाको अवस्थिति.....	3
१.१.२ वडाको सिमाना र क्षेत्रफल.....	3
१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा विशेषता.....	3
१.३ प्रमुख व्यवसाय तथा रोजगारीको अवस्था.....	3
खण्ड २ बालमैत्री स्थानीय शासनको वडागत अवधारणा.....	4
२.१ बालबालिकाको परिभाषा तथा बालमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्थाको आवश्यकता.....	4
२.२ बालबालिका सम्बन्धी विद्यमान कानुनी व्यवस्था.....	4
२.२.१ नेपालको संविधान.....	4
२.२.२ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४.....	5
२.२.३ बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५.....	5
२.२.४ बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी १९८९.....	6
२.२.५ दिगो विकास लक्ष्य:.....	6
२.२.६ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८.....	7
२.२.७ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८.....	7
२.२.८ बाल विवाह अन्त्यका लागि राष्ट्रिय रणनीति, २०७२.....	7
२.२.९ पन्ध्रौं योजना (२०७६।२०७७-२०८०।२०८१).....	8
२.३ बालमैत्री स्थानीय शासनको पृष्ठभूमि.....	8
२.३.१ बालमैत्री.....	8
२.३.२ बालमैत्री स्थानीय शासन.....	8
२.४ बालमैत्री स्थानीय शासनको कार्यक्षेत्र.....	9
२.४.१ बाल बचाउ.....	9
२.४.२ बाल संरक्षण.....	9
२.४.३ बाल विकास.....	9
२.४.४ बाल सहभागिता.....	9
२.५ बाल समूह सम्बन्धि विवरण.....	10
२.६ वडा तहको शासकिय संरचनामा बाल सहभागिता.....	10
२.७ बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समितिको विवरण.....	10
२.८ बाल भेला र बाल सहभागिता.....	11
खण्ड ३ वडाको जनसंख्या.....	12
३.१ लिङ्ग, उमेर समूह तथा जातिगत आधारमा जनसंख्या.....	12
३.१.१ लिङ्गको आधारमा जनसंख्या.....	12
३.१.२ उमेर समूहका आधारमा जनसंख्या.....	12
३.२ जातिगत आधारमा जनसंख्या.....	13
३.३ धर्मका आधारमा जनसंख्या विवरण.....	13
३.४ मातृभाषाका आधारमा जनसंख्या:.....	14
३.५ जन्मदत्ता सम्बन्धि विवरण.....	15
३.६ बाल विवाहको अवस्था.....	15
३.६.१ विवाह सम्बन्धी विवरण.....	15
३.६.२ बाल विवाह सम्बन्धी विवरण.....	15

3.६.३ उमेरगत विवाह सम्बन्धी विवरण	15
3.७ प्रति परिवार औषत बालबालिका संख्या.....	16
3.८ अपाङ्गता भएका बालबालिका सम्बन्धी विवरण	16
खण्ड ४ वडाको बाल तथा मातृ स्वास्थ्य.....	17
४.१ सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	17
४.२ खोप लगाउने बालबालिका सम्बन्धि विवरण	17
४.३ कुपोषणबाट प्रभावित बालबालिका सम्बन्धी विवरण	17
४.४ स्तनपान सम्बन्धी विवरण	17
४.५ बालबालिकामा देखा पर्ने गरेका मुख्य रोगहरु र तीनको उपचार व्यवस्था	18
४.५.१ परिवारमा देखा परेका दिर्घ रोग सम्बन्धी विवरण:.....	18
४.५.२ बालबालिकामा देखा पर्ने गरेका दिर्घ रोगका प्रकारहरु सम्बन्धी विवरण	18
४.६ प्रसुति पूर्व ४ पटक र प्रसुति पश्चात आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा २ पटक स्वास्थ्य परिक्षण गराउने गर्भवति महिलाहरुको विवरण	18
४.६.१ प्रसुति पूर्व गर्भवति महिलाको गर्भ जाँच सम्बन्धी विवरण	19
४.६.२ प्रसुति पश्चात सुत्केरी आमा र नवजात शिशुको जाँच सम्बन्धी विवरण	19
४.७ टिडी खोप सम्बन्धी विवरण	19
४.८ आईरन चक्की सम्बन्धी विवरण	20
४.९ दक्ष जनशक्तिबाट सुत्केरी गराउने महिलाहरुको विवरण	20
४.१० नियमित रुपमा तौल लिएको बालबालिका सम्बन्धि विवरण	21
४.१०.१ बालबालिकाको उमेर अनुसार तौल लिने सम्बन्धि विवरण	21
४.१०.२ बालबालिकाको तौल सम्बन्धि विवरण	21
४.११ भिटामिन ए तथा जुकाको औषधि खाएका बालबालिका सम्बन्धि विवरण	22
४.१२ HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण	22
४.१३ बिरामी हुदा उपचारका लागि छनौट हुने उपचार केन्द्र	22
४.१३.१ घरदेखि उपचार केन्द्र सम्मको दुरी सम्बन्धी विवरण	23
४.१४ आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गर्ने घरपरिवार सम्बन्धि विवरण	23
४.१५ सार्वजनिक तथा नीजि चर्पी सरसफाई सम्बन्धी विवरण	23
४.१५.१ परिवार/घरधुरीमा शौचालयको अवस्था	23
४.१६ परिवारमा हातधुने व्यवस्था	24
४.१६.१ हातधुने बानि र व्यवहसरिक प्रयोग सम्बन्धी अवस्था	24
४.१६.२ साबुनपनीको प्रयोग सम्बन्धी अवस्था	24
४.१७ खानेपानीको स्रोत तथा उपलब्धता सम्बन्धी विवरण	25
४.१७.१ खानेपानीको मुख्य स्रोत सम्बन्धी विवरण	25
४.१७.२ घर देखि खानेपानीको स्रोत सम्मको समय दुरी सम्बन्धी विवरण	25
४.१७.३ खानेपानीको शुद्धीकरण बिधि सम्बन्धी विवरण	26
४.१८ खानेपानीको कारणले बिगत १ वर्षमा लागेका रोग तथा संक्रमणको अवस्था	26
खण्ड ५ वडाको शैक्षिक अवस्था	28
५.१ महिला तथा बालबालिकाको साक्षरता विवरण	28
५.२ शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण	28
५.३ छात्रछात्राको विवरण	28
५.४ विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा	29
५.५ छात्रछात्राहरुको लागि शौचालयको व्यवस्था	29

५.६ कक्षाकोठा, फर्निचर, खेल मैदान सम्बन्धि विवरण	29
५.७ विद्यालय जान लाग्ने समय	30
५.८ विद्यालय जान छोड्नेहरु सम्बन्धि विवरण	30
५.८.१ विद्यालय जान छोड्ने कारणहरु सम्बन्धि विवरण	30
५.९ बाल विकास केन्द्र वा पूर्व प्राथमिक विद्यालयको विवरण	31
५.९.१ बाल विकास केन्द्रमा रहेका बालबालिकाको विवरण	31
५.१० विद्यालयम बालबालिकाले पाउने सजाय सम्बन्धी विवरण	32
खण्ड ६ वडामा बाल संरक्षण	33
६.१ द्वन्द पिडित तथा जोखिममा परेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण	33
६.२ विस्तापित बालबालिका सम्बन्धी विवरण	33
६.३ बालश्रमिक सम्बन्धी विवरण	33
६.४ परिवारमा बालबालिकामाथि यौन शोषणको घटना	33
६.५ सडक बालबालिकाको विवरण	33
६.६ कुलतमा लागेका बालबालिकाको विवरण	33
६.७ उमेर समूह अनुसार मृत्यु हुने बालबालिकाको विवरण	33
६.८ खाद्यान्न संकटमा परेका बालबालिकाको विवरण	34
६.९ जाडो तथा गर्मिका कारण मृत्यु हुने गर्भवति महिला तथा बालबालिकाको विवरण	34
६.१० संस्थागत हेरचाहमा रहेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण	34
खण्ड ७ वडाको आर्थिक विकास	35
७.१ पेशा तथा रोजगारीको अवस्था सम्बन्धी विवरण	35
७.२ युवा रोजगारी सम्बन्धी विवरण	35
७.३ रोजगारीकालागि विदेशमा गएकाहरुको विवरण	35
७.३.१ लिङ्गका आधारमा बैदेशीक रोजगारीमा संलग्न सम्बन्धी विवरण	36
७.४ परिवारको निर्णमा भूमिका (महिला पुरुष)	36
खण्ड ८ वडाको प्रकोप तथा शान्ति सुरक्षा	37
८.१ प्रकोपको विवरण	37
८.२ बाल अपराधको विवरण	37
८.३ परिवारमा सामाजिक कुरितिका घटना	37
८.४ परिवारमा छोरा र छोरीमा भेदभाव	37

खण्ड १ परिचय

१.१ वडाको परिचय

१.१.१ वडाको अवस्थिती

यस हेटौडा उपमहानगरपालिकाको वडा नं. ११ को कुल क्षेत्रफल ९.६६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ। यस वडा को पूर्व सिमानामा वडा नं. १०, पश्चिममा वडा नं. ३, उत्तरमा वडा नं. १ र दक्षिण तर्फ राप्ति खोला (वडा नं. १२) अवस्थित छ। यसको अधिकांस भागहरु ग्रामिण स्तरका छन्। यस वडा भित्र यस प्रदेशकै व्यवस्थित पर्यटकीय पार्क शहीद स्मारक पार्क , पुण्य क्षेत्र जस्ता धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु रहेका छन्। यस वडाको करिब मध्य भागमा महेन्द्र राजमार्ग अवस्थित छ।

१.१.२ वडाको सिमाना र क्षेत्रफल

पूर्वमा: हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. १०

पश्चिम: हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ३

उत्तरमा: हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. १

दक्षिणमा: राप्ति खोला ,हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. १२

यस वडाको क्षेत्रफल ९.६६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ ।

१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा विशेषता

नेपालको मध्य भागमा रहेको हेटौडालाई वि.स. २०२६ सालमा नगर पञ्चायत घोषणा संगै यस वडाको निर्माण भएको हो । साविक हेटौडा नगरपालिका हुदाँ नै यस वडाको निर्माण भएको हो । केहि शहरी क्षेत्र र अधिकांश भागहरु ग्रामिण क्षेत्र भएको यस वडामा शहीद स्मारक पार्क , पुण्य क्षेत्र जस्ता धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु रहेका छन्।

१.३ प्रमुख व्यवसाय तथा रोजगारीको अवस्था

परिवारको मुख्य पेशा				
क्र.सं.	पेशा सम्बन्धी विवरण	प्रतिसत	संख्या	केफियत
१	कृषि-पशुपालन-फलफुलखेति	१०	२३९	
२	ब्यापार-व्यवसाय	२१	४९३	
३	सेवा-नोकरी	२०	४६९	
४	ज्याला मजदुरी	३४	७९५	
५	विप्रेषण(विदेशबाट पठाएको रकम)	१२	२८७	
६	अन्य	३	६४	
जम्मा :		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडाका मानिसहरुको आर्थिक अवस्थालाई हेर्दा आर्थिक स्रोतको मुख्य पेशाहरु ज्याला मजदुरी, व्यापार- व्यवसाय, सेवा-नोकरी, बैदेशिक रोजगारी, कृषि तथा पशुपालन, रहेका छन् । कुल घरपरिवारको ७९५ अर्थात ३४% घरपरिवारका सदस्यहरु ज्याला मजदुरीमा रहेका छन् । यसैगरी ४९३ अर्थात २१% घरपरिवारका सदस्यहरु विभिन्न व्यापार-व्यवसायमा रहेका छन् । २०% अर्थात ४६९ घरपरिवारको मुख्य पेशा सेवा नोकरी रहेको छ । १२% घरपरिवार अर्था ३८७ घरपरिवारका सदस्यहरु बैदेशिक रोजगारीमा छन् । यस वडा बाट बैदेशिक रोजगारीका लागि ५०७ जना विभिन्न कामका लागि विभिन्न देशमा गएका छन् । रोजगारीका लागि विदेशमा जाने ५०७ जनामा ९३ जना महिला रहेका छन् ।

खण्ड २ बालमैत्री स्थानीय शासनको वडागत अवधारणा

२.१ बालबालिकाको परिभाषा तथा बालमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्थाको आवश्यकता

मानव जिवनको प्रारम्भिक रूप नै बालबालिका हो जसलाई वर्तमानका साझेदार र भविष्यका कर्णधारको रूपमा समेत हेरीन्छ । बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ र मूलुकी देवानी (संहिता) ऐन २०७४ जन्मेदेखि १८ वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिलाई बालबालिका भनिन्छ । यसैगरी बालबालिकासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी १९८९, जन्मेदेखि १८ वर्ष उमेर नपुगेका सम्पूर्ण मानव जातिलाई बालबालिका भनिन्छ, तर हरेक राज्यले योभन्दा बढी नहुने गरी बालबालिकाको उमेर तोक्न सक्नेछन् ।

नेपालको शासकीय पद्धति र सेवा प्रवाहका सम्बन्धमा बालबालिकाका सवालहरू सम्बोधन गर्न आवश्यक ठानी विगत लामो समयदेखि नेपालमा बालबालिकाको अधिकारलाई प्रत्याभूत गराउन तथा बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन गर्न सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए । यस्ता कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै हालको परिवर्तित सन्दर्भ र नेपालको संविधान २०७३, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अनुरूप राष्ट्रका सबै स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू बीच एकरूपता कायम गरी बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्न अत्यावश्यक छ। तसर्थ स्थानीय सरकारको शासन प्रक्रियामा बालबालिकाको अधिकार सम्बन्धी सवाललाई समावेशी सिद्धान्तको आधारमा मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि बालमैत्री स्थानीय शासनको आवश्यकता रहेको छ ।

२.२ बालबालिका सम्बन्धी विद्यमान कानुनी व्यवस्था

२.२.१ नेपालको संविधान

नेपालको संविधानको मौलिक हक अन्तर्गत समानताको हक, बालबालिकाको हक र सामाजिक सुरक्षाको हकमा बालबालिका सम्बन्धी देहाय बमोजिमको प्रावधान रहेको छ ।

१) समानताको हक (धारा १८)

राज्यले नागरिकहरूका बिच कुनै भेदभाव नगर्ने तर सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका बालबालिका लगायतका नागरिकको संरक्षण, सशक्तिकरण वा विकासका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न सकिने प्रावधान समानताको हकमा रहेको छ ।

२) बालबालिकाको हक (धारा ३९) मा देहाय बमोजिमका प्रावधान रहेका छन्

(क) प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामकरण र जन्मदर्ताको हक हुनेछ ।

(ख) प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खेलकूद, मनोरञ्जन तथा सर्वाङ्गीण व्यक्तित्वविकासको हक हुनेछ ।

(ग) प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा बालसहभागिताको हक हुनेछ ।

(घ) कुनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्यजोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइने छैन ।

(ङ) कुनै पनि बालबालिकालाई बाल विवाह, गैरकानूनी ओसारपसार र अपहरण गर्न वा बन्धक राख्न पाइने छैन ।

(च) कुनै पनि बालबालिकालाई सेना, प्रहरी वा सशस्त्र समूहमा भर्नावा प्रयोग गर्न वा सांस्कृतिक वा धार्मिक प्रचलनका नाममा कुनै पनि माध्यमवा प्रकारले दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा अन्य कुनैप्रकारको शोषण गर्न वा अनुचित प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

(छ) कुनै पनि बालबालिकालाई घर, विद्यालय वा अन्य जुनसुकै स्थानर अवस्थामा शारीरिक, मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको यातना दिन पाइनेछैन ।

(ज) प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकूल न्यायको हक हुनेछ ।

(झ) असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, दृवन्द्वपीडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ ।

(ञ) उपधारा (४), (५), (६) र (७) विपरीतका कार्य कानून बमोजिमदण्डनीय हुनेछन् र त्यस्तो कार्यबाट पीडित बालबालिकालाई पीडकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

(३) सामाजिक सुरक्षाको हक (धारा ४३)

बालबालिकालाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुने प्रावधान रहेको छ ।

(४) राज्यका नीतिहरू (धारा ५१)

श्रम र रोजगार सम्बन्धी नीति (झ)(३) मा बादश्रम लगायत श्रम शोषणका सबै रूपको अन्त्य गर्ने नीति रहेको छ । सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति (ज) ४ मा बालबच्चाको पालन पोषण, परिवारको हेरचाह जस्ता काम र योगदानलाई आर्थिक रूपमा मूल्यांकन गर्ने नीति रहेको छ । साथै (ज) ५ मा बालबालिकाको सवोत्तम हितलाई प्राथमिक रूपमा ध्यान दिने नीति रहेको छ ।

२.२.२ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४

बालबालिकाको हक सम्बन्धी संवैधानिक व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाउन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा विभिन्न प्रावधानहरू रहेका छन् । यस ऐनले बालअधिकार प्रवर्द्धन गर्ने ऐनको दफा ११(ज) बमोजिम प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विद्यालय शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित गाउँ नगरपालिकाको रहेको छ । शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण र मर्मत सम्भार, आधारभूत तहको परीक्षा व्यवस्थापन, स्थानीय पुस्तकालय र वाचनालयको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक कार्यक्रमको समन्वय र नियमन गर्ने कार्य समेत गाउँनगरपालिकाको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछ । यसैगरी सोही दफाको खण्ड (झ) बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन, आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सञ्चालन र प्रवर्द्धन, स्वस्थ खानेपानी तथा खाद्य पदार्थको गुणस्तर र वायु तथा ध्वनिको प्रदूषण नियन्त्रण, सरसफाई सचेतनाको अभिवृद्धि र स्वास्थ्यजन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापन समेत स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा रहेको छ ।

ऐनको दफा १२ उपदफा २ खण्ड (१) को ग ले बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन गरी बालमैत्री वडा घोषणा गर्ने जिम्मेवारी गाउँनगरपालिकाको वडालाई दिएको छ । बालउद्यानको व्यवस्था, प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र सञ्चालन र व्यवस्थापन, पुस्तकालय, वाचनालय, सामुदायिक सिकाई केन्द्र व्यवस्थापन, बालक्लब तथा बालसञ्जालको संचालन र व्यवस्थापन, वडातहको स्वास्थ्य केन्द्र तथा उपकेन्द्रको व्यवस्थापन, बालबालिकाहरूलाई बि.सि.जि।, पोलियो, भिटामिन ए को व्यवस्था, पोषण कार्यक्रमको सञ्चालन, अन्तरव्यालय तथा बालक्लब मार्फत खेलकुद कार्यक्रमको सञ्चालन, प्रचलित कानून बमोजिम घटना दर्ता सम्बन्धी जनचेतना कार्यहरू समेत वडाको जिम्मेवारीमा रहेका छन् । यस्तै महिला विरुद्धको हिंसा, छुवाछुत, दहेज तथा दाइजो, हलिया प्रथा, छाउपडी, कमलरी प्रथा, बालश्रम, मानव बेचबिखन, निरक्षरता जस्ता सामाजिक कुरीति र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने, गराउने, सडक बालबालिकाको उद्धार र पुर्नस्थापना गर्ने गराउने, प्राङ्गारिक कृषि, सुरक्षित मातृत्व, विद्यार्थी भर्ना, पूर्ण खोप, खुला दिसामुक्त क्षेत्र, वातावरणमैत्र, बालमैत्री शासन जस्ता प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्न, गराउने जिम्मेवारी समेत वडाको हुने प्रावधान रहेको छ ।

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रकृत्यासंग अनुकूल हुनेगरी गर्नुपर्ने र सबै प्रकृत्यामा बालबालिका लगायतका अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत यस ऐनले गरेको छ ।

२.२.३ बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५

प्रत्येक बालक जन्मेपछि निजको बाबु भए बाबुले, बाबु नभए आमा र आमा पनि नभए परिवारका अन्य सदस्यले आफ्नो धर्म, संस्कृति र चलन अनुसमर बालकको नाम राखिदिनु पर्ने र बालकको बाबु, आमा वा परिवारको कुनै सदस्य जीवित नरहेकोमा वा पता नलागेकोमा बालकलाई पाल्ने व्यक्ति वा संस्थाले बालकको नाम राखिदिनु पर्ने व्यवस्था बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ ले गरेको छ । यसैगरी यस ऐनमा बाबु, आमा र आफ्नो परिवारको आर्थिक अवस्था अनुसार प्रत्येक बालकको पालन पोषण गर्नुका अतिरिक्त निजको शिक्षा, स्वास्थ्योपचार, खेलकुद तथा

मनोरञ्जनका सुविधाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । उक्त ऐनले बालबालिकाको बाँच्न पाउने अधिकार, नाम, राष्ट्रियता र पहिचानको अधिकार, भेदभाव विरुद्धको अधिकार, बाबु आमासंग बस्ने र भेटघाट गर्ने अधिकार, संरक्षणको अधिकार, पोषण तथा स्वास्थ्यको अधिकार, खेलकुद, मनोरञ्जन तथा सांस्कृतिक अधिकार र शिक्षाको अधिकारलाई बालबालिकाको अधिकारको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ । त्यसैगरी बालबालिकासंग सम्बन्धित विषय हेर्ने बाल अदालतको गठन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । बालअधिकारलाई सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउन केन्द्रिय बाल न्याय समिति र जिल्ला बाल न्याय समितिको व्यवस्था समेत रहेको छ । प्रदेश तथा स्थानीय तहमा बाल अधिकारको विषयलाई संस्थागत गर्न राष्ट्रिय बाल अधिकार परिषद, प्रदेश तथा स्थानीय तहको बाल अधिकार समितिको व्यवस्था समेत रहेको छ ।

२.२.४ बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी १९८९

बालअधिकारलाई परिभाषित गर्ने विभिन्न महासन्धीहरू बनेका छन् र विश्वभर कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यीमध्ये सन् १९८९ मा संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाबाट सर्वसम्मत रूपमा पारित भएको बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी बालअधिकारका सन्दर्भमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण एक दस्तावेज हो। यस महासन्धिले बालबालिकाका जीवनरक्षा, विकास, सुरक्षा वा संरक्षण तथा सम्मानपूर्वक सक्रिय जीवनका लागि आवश्यक सबै आधारभूत अधिकारको विश्वव्यापी रूपमा नै स्पष्ट आधार तयार गरेको छ । नेपालले सन् १९९० को सेप्टेम्बर १४ तारिखमा यस महासन्धिलाई अनुमोदन गरी नेपाली बालबालिकाको हक अधिकारको परिपूर्तिका लागि यो महासन्धि कार्यान्वयन गरिरहेको छ। अहिलेसम्म विश्वका १९३ राष्ट्रले बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धी १९८९ लाई अनुमोदन गरेकाले महासन्धीमा व्यवस्था भएका बालअधिकारका प्रावधानहरूले विश्वस्तरमा नै स्वीकृति पाएको देखिन्छ।

२.२.५ दिगो विकास लक्ष्यः

संयुक्त राष्ट्रसंघको पहलमा सन् २०३० सम्म प्राप्त गर्ने गरी तयार गरिएको विश्वव्यापी लक्ष्यहरू नै दिगो विकासका लक्ष्यहरू हुन् । जसमा १७ वटा मूल लक्ष्य तथा १६९ परिमाणत्मक लक्ष्यहरू तोकिएका छन् । दिगो विकासका कूल १७ लक्ष्यहरू मध्ये १, २, ३, ४, ५, ६, ९, ११, १६ र १७ गरी १० वटा लक्ष्यहरू बालबालिका र महिला संग सम्बन्धित रहेका छन् । जसमध्ये लक्ष्य ४ सबैका लागि समावेशी र गुणस्तीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने, लक्ष्य ५ लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र किशोरीहरूको सशक्तीकरण गर्ने, लक्ष्य ६ सबैका लागि खानेपानी तथा सरसफाइको उपलब्धता गर्ने, लक्ष्य ९ बलियो पूर्वाधार निर्माण गर्ने र दिगो औद्योगिकीकरणको प्रवर्द्धन गर्ने, लक्ष्य ११ नगरहरू र मानववस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित र दिगो बनाउने, लक्ष्य १६ समावेशी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने र सबैलाई न्यायमा पहुँच प्रदान गर्ने, र लक्ष्य १७ कार्यान्वयन प्रक्रिया मजबुत बनाउने र साझेदारीलाई पुनर्जीवन दिने लक्ष्यहरू बालबालिकाको सर्वाङ्गिक विकासको लागि आवश्यक पर्ने सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने, पूर्वाधार विकास गर्ने, निर्मित पूर्वाधार दिगो बनाउने र सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्र र विकास साझेदारको संलग्नतामा लक्ष्य पूरा गर्ने विषय रहेका छन् ।

सन् २०३० सम्ममा न्यायपूर्ण तथा समृद्ध मुलुक बनाउने परिकल्पना साथ नेपालको दिगो विकास लक्ष्यहरू तयार भई स्वीकृत भइसकेको छ । राज्यको पुर्नसंरचना पश्चात आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य उपचार, पिउने पानीको आपूर्ति र सरसफाई, कृषि, आधारभूत पूर्वाधारहरू, सामाजिक सुरक्षा र विपद् व्यवस्थापनका विषयहरू स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारका विषय बनोका छन् । जुन विषयहरू दिगो विकास लक्ष्यसंग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेका छन् ।

क) बालअधिकारका आधारभूत सिद्धान्तहरू (General Principles of the CRC)

संयुक्त राष्ट्रसंघको बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि १९८९ का सन्दर्भमा संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालअधिकार समितिले निम्न चार प्रावधानलाई सिद्धान्तका रूपमा स्वीकार गरेको छ । यिनीहरू महासन्धीमा व्यवस्था भएका अधिकारका प्रावधान समेत हुन् । यी सिद्धान्तहरू महासन्धीमा व्यवस्था भएका सबै अधिकार कार्यान्वयनका सन्दर्भमा समेत समान रूपमा लागू हुन्छन्।

१. भेदभाव रहित (Non Discrimination)

सबै बालबालिकालाई बिना भेदभाव, बिना पक्षपात सम्पूर्ण अधिकारहरू उपलब्ध गराउनु पर्दछ । कुनै पनि बालबालिकालाई निजको वा उनीहरूका बाबुआमा, अभिभावकको जाति, रंग, लिंग, भाषा, धर्म, राजनैतिक वा अन्य

विचारहरू, राष्ट्रिय जातीय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, अशक्तता, जन्म वा अन्य हैसियतको आधारमा भेदभाव नगरी समान रूपमा सम्मान गर्नुपर्दछ ।(धारा २)

२. बालबालिकाको सर्वोत्तम हित

बालबालिकाका निम्ति गरिने प्रत्येक कार्यहरूमा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई ध्यान दिनु पर्दछ । सार्वजनिक तथा कल्याणकारी संस्थाहरू, अदालत, प्रशासनिक निकाय, विधायिका लगायत सबैले बालबालिकासँग सम्बन्धीत कार्य गर्दा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ ।(धारा ३)

३. दीर्घ जीवन र विकास

बाँच्न पाउनु बालबालिकाको जन्म सिद्ध अधिकार हो । बालबालिकाको दीर्घ जीवन र विकासका निम्ति राज्यले यथासम्भव बढी भन्दा बढी प्रयास गर्नु पर्दछ ।(धारा ६)

४. बालबालिकाको विचार र भावनाको कदर

बालबालिकाहरूसँग सम्बन्धीत विषयमा उनीहरूले आफ्नो विचार व्यक्त गर्न पाउनु पर्छ । बालबालिकाका विचार र भावनाको कदर गर्दै उनीहरूको उमेर र परिपक्वता अनुसार उचित मान्यता पनि दिइनुपर्दछ । बालबालिकालाई पनि समाजको एक अभिन्न अंग मानी सहभागी गराइनु पर्दछ ।(धारा १२)

२.२.६ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८

बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि, २०६८ तत्कालीन समयका स्थानीय निकायहरूलाई बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा लागु गर्न दिशानिर्देश गर्ने मुख्य उद्देश्यले ल्याइएको थियो । यस कार्यविधिले बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धनको लागि संस्थागत संरचनाको व्यवस्था, कार्यजिम्मेवारी , अनुगमन मुल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था, कोषको व्यवस्थाका साथै बालमैत्री गाउँ विकास समिति तथा बालमैत्री नगरपालिका घोषणाका लागि पुरा गर्नुपर्ने ३९ वटा सूचकहरूको व्यवस्था गरेको थियो ।

२.२.७ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८

बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७८ नेपाल सरकार माननीय मन्त्रिस्तरीय निर्णय बाट २०७८ असार २७ गते स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको र बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि २०७९ कार्यान्वयनमा रहेको छ । हाल यसै निर्देशिका अनुसार बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका कृयाकालापहरू संचलनमा आईरहेका छन ।

२.२.८ बाल विवाह अन्त्यका लागि राष्ट्रिय रणनीति, २०७२

विवाह गर्ने वा नगर्ने भन्ने विषय प्रत्येक व्यक्तिको नैसर्गिक अधिकार हो । मानव अधिकारको दृष्टिकोणबाट आफूले रोजेको व्यक्तिसँग विवाह गर्न पाउने र आफ्नो भविष्यको मार्गचित्र तय गर्ने प्रत्येक नागरिकको हक अधिकार सुनिश्चित हुनुपर्दछ । यसका लागि प्राय सबैमुलुकहरूले विवाहको लागि न्यूनतम उमेर तोकेका हुन्छन् । नेपालको देवानी संहितामा विवाहको लागि कानुनी उमेर २० बर्ष तोकिएको छ । नेपालको संबैधानिक इतिहासमा संविधानले बाल विवाहलाई पहिलो पटक बालअधिकार हननको बिषयको रूपमा उल्लेख गरी दण्डनीय अपराधको रूपमा स्वीकार गरेकोछ । बाल विवाह उच्च रहेका मुलुकहरूमध्ये नेपाल अग्रपंक्तिमा रहेको छ ।

दक्षिण एशियामा नेपाल बंगलादेश र भारत पछि तेश्रो स्थानमा पर्दछ । बालकको तुलनामा संख्यात्मक रूपमा बढी बालिकाको विवाह १८ वर्ष नपुग्दै हुने गरेको अध्ययनबाट देखिएको छ । यसो हुनुमा महिलाभन्दा पुरुषको उमेर सामान्यतया बढी हुनुपर्ने सामाजिक एवं सांस्कृतिक मान्यता, लैंगिक विभेद, गरीबी, अशिक्षा, असुरक्षा जस्ता कारणहरू प्रमुख रूपमा देखिएका छन् । बाल विवाहले बालबालिकालाई आधारभूत अधिकारबाट बञ्चित मात्र गराउँदैन उनीहरू आफ्नो भविष्यको छनोट गर्ने अधिकार तथा सो सम्बन्धमा निर्णय लिने प्रकृत्यामा सहभागी हुने अवसरबाट पनि बञ्चित हुन्छन् । बिशेष गरी बालिका र महिलाको सन्दर्भमा बाल विवाहले एउटा मात्रै अधिकारको उल्लंघन नगरी उनीहरूको जीवनचक्रमा थुप्रै अधिकार उल्लंघनको श्रृंखला सिर्जना गरी थप हिंसाको कुचक्रमा पर्ने अवस्था रहन्छ । बाल विवाहको कारण बैवाहिक जीवन दिगो नहुने, परिपक्व नभई सन्तान जन्माउदा स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न

समस्याहरू देखिने, लैंगिक हिंसा, यौनजन्य हिंसा, बालश्रम, वेचविखन जस्ता थप हिंसाहरूले बालिका र महिलाहरू थप प्रभावित हुन पुग्दछन् । कालान्तरमा समाज विकास प्रकृत्यामा महिलाहरूको भूमिका र सहभागितालाई न्यून बनाई सभ्य, सुसंस्कृत एवं समतामूलक समाज निर्माण गर्न बाल विवाह बाधक बन्न पुग्दछ ।

बालबालिका सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९ ले बाल विवाहलाई बालबालिकाको हक अधिकार प्रचलनका लागि बाधकको रूपमा पहिचान गरेको छ । राष्ट्रिय रणनीति ८.९ मा बाल विवाह रोक्न सरकार र विकासका साझेदार संस्थाहरूको सहकार्यमा समुदायस्तरका संघसंस्थाहरूलाई परिचालन गर्ने, बाल विवाह विरुद्धको उजुरी सक्रियताका साथ लिने र कारवाही गर्ने व्यवस्थाका साथै बाल विवाह रोक्ने कार्यका लागि स्थानीय तहलाई थप जिम्मेवारी दिइने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी राष्ट्रिय रणनीति ९.३ मा स्थानीय स्तरसम्म बालबालिकाको बेचविखन, ओसारपसार र बाल विवाह विरुद्ध सचेतना तथा जागरण कार्यक्रम सञ्चालन र गाउँस्तरमा बाल संरक्षणको विषयमा चेतना अभिवृद्धि गर्न संचार लगायत अन्य उपयुक्त माध्यमको परिचालन गरिने कुरा उल्लेख छ ।

२.२.९ पन्ध्रौ योजना (२०७६।२०७७-२०८०।२०८१)

पन्ध्रौ योजना (२०७६।२०७७-२०८०।२०८१)

पन्ध्रौ योजना (२०७६।२०७७-२०८०।२०८१) मा बाल विवाहको रोकथाम लगायत विभिन्न प्रकारका सामाजिक दुर्व्यवहार अन्त्य गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

२.३ बालमैत्री स्थानीय शासनको पृष्ठभूमि

हेटौडा उपमहानगरपालिकाले लामो समय देखि बाल अधिकारका क्षेत्रमा विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आईरहेको सन्दर्भमा २०७९ भदौ ५ गते बालमैत्री स्थानीय शासन नीतिगत अवलम्बन तथा घोषणा सम्बन्धी उपमहानगरपालिका स्तरीय अभिमुखिकरण कार्यक्रम गरी यस उपमहानगरपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारीताका साथ अघि सारेको हो । उपमहानगरपालिकाले २०८० मंसिर भित्रमा बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा गर्ने कार्ययोजना सहितको प्रतिबद्धता गरी बालमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी अभियान संचालन गरेपछि यस वडाले बालमैत्री स्थानीय शासन नीतिगत अवलम्बन तथा घोषणा सम्बन्धी वडा स्तरीय अभिमुखिकरण कार्यक्रम गरी बालमैत्री स्थानीय शासन वडागत अवधारणाको सुरु गरेको हो । वडाले २०८० कार्तिक मसान्त सम्ममा बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त वडा घोषणा गर्ने प्रतिबद्धता सहित वडामा बालमैत्री स्थानीय शासनका विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्दै आएको छ ।

बालबालिकालाई मित्रवत वा मैत्रीपूर्ण व्यवहार गर्नु नै बालमैत्री हो। अर्को अर्थमा बालमैत्री भन्नाले बालबालिकालाई मनपर्ने, उनीहरूलाई सहज, रमाइला र सुरक्षित लाग्ने तथा बालअधिकार हनन् नहुने व्यवहार वा वातावरण भन्ने बुझिन्छ। जस्तै: विद्यालयमा बालबालिका अनुकूल वातावरण हुनु, शिक्षकले बालबालिकालाई साथी जस्तै व्यवहार गर्नु, घरमा अभिभावकले बालबालिकालाई राम्रो व्यवहार गर्नु आदि। यस्तै बालबालिकाको लिङ्ग, जाति, भाषा, धर्म आदिको आधारमा भेदभाव नगर्नु बालबालिका सम्बन्धी विषयमा बालबालिकाका विचारहरू सुन्नु र कदर गर्ने वातावरणलाई बालमैत्री भनिन्छ।

२.३.१ बालमैत्री

बालबालिकालाई मित्रवत वा मैत्रीपूर्ण व्यवहार गर्नु नै बालमैत्री हो। अर्को अर्थमा बालमैत्री भन्नाले बालबालिकालाई मनपर्ने, उनीहरूलाई सहज, रमाइला र सुरक्षित लाग्ने तथा बालअधिकार हनन् नहुने व्यवहार वा वातावरण भन्ने बुझिन्छ। जस्तै: विद्यालयमा बालबालिका अनुकूल वातावरण हुनु, शिक्षकले बालबालिकालाई साथी जस्तै व्यवहार गर्नु, घरमा अभिभावकले बालबालिकालाई राम्रो व्यवहार गर्नु आदि। यस्तै बालबालिकाको लिङ्ग, जाति, भाषा, धर्म आदिको आधारमा भेदभाव नगर्नु बालबालिका सम्बन्धी विषयमा बालबालिकाका विचारहरू सुन्नु र कदर गर्ने वातावरणलाई बालमैत्री भनिन्छ।

२.३.२ बालमैत्री स्थानीय शासन

बालमैत्री स्थानीय शासन स्थानीय तहमा बाल अधिकार सुनिश्चित गर्न ल्याइएको शासकीय अवधारणा हो । यस अवधारणामा बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागितालाई बाल अधिकारका चार पक्षलाई मुख्य आधारको रूपमा लिइएको छ। नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, बालबालिका सम्बन्धी ऐन,

२०७५, बाल अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि (CRC), १९८९, पन्ध्रौं योजना लगायतका कानून, नीति तथा कार्यक्रमहरूमा बाल अधिकारको समग्र पक्षलाई सम्बोधन गर्ने विभिन्न व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति, २०६८, बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७९ र बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि, २०७९ का बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिता जस्ता बाल अधिकारका सवाललाई स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रक्रिया र व्यवहारमा संस्थागत गर्ने शासकीय पद्धति नै बालमैत्री स्थानीय शासन हो ।

२.४ बालमैत्री स्थानीय शासनको कार्यक्षेत्र

बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिता जस्ता बाल अधिकारका सवालहरूनै बालमैत्री स्थानीय शासनको क्षेत्रहरू हुन् ।

२.४.१ बाल बचाउ

बालबालिकालाई पोषणयुक्त खाना, आवास, लता कपडा, औषधी, तोकिएका खोपहरू, स्तनपान गर्न पाउने अधिकार, अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता, राष्ट्रियताको अधिकार, भेदभाव विरुद्धको अधिकार, हेरचाह र पालनपोषणको अधिकार र स्वास्थ्यको अधिकार तथा आराम गर्न पाउने अधिकार, खेलकुद, मनोरन्जन एवम् सांस्कृतिक अधिकार बालबालिकाको बाँच्न पाउने अधिकार अन्तर्गत पर्दछन्।

२.४.२ बाल संरक्षण

बाल संरक्षण अन्तर्गत बालबालिकाको नाम र जन्म दर्ता, आफू विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, बेचबिखन, ओसार पसार शोषण र बेवास्ताबाट संरक्षण प्राप्त गर्ने अधिकार, अपाङ्गता भएका, द्रव्यद्वेषी, विस्थापित एवम् जोखिममा परेका र सडक बालबालिकालाई सुनिश्चित भविष्यको लागि स्थानीय तहबाट पुर्‍याइने विशेष संरक्षण, बालबालिकालाई निजको बाबु आमा, संरक्षक, शिक्षक वा जोसुकैबाट हुने शारीरिक तथा मानसिक यातना र अमानवीय व्यवहार विरुद्ध संरक्षण जस्ता विषय पर्दछन्।

२.४.३ बाल विकास

बाल विकास अन्तर्गत बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र संवेगात्मक विकास सहितको व्यक्तित्व विकासका लागि शिक्षा, संरक्षकत्व प्राप्त गर्ने जस्ता अधिकारलाई सम्झनुपर्दछ। बालबालिकासँग सम्बद्ध विषयगत क्षेत्रहरू जस्तै सार्वजनिक भौतिक सुविधाहरू, भवन, विद्यालय, अस्पताल, उद्यान, मनोरन्जनस्थल, सडकपेटी, जेब्राक्रसिङ आदिको उपयोगमा बालबालिकाको अधिकार सुरक्षित रहने विषयहरू पनि विकासको अधिकारभित्र पर्दछन्। स्थानीय आवश्यकता र सम्भावनाको आधारमा बालप्रतिभा उजागर हुनेगरी सञ्चालन गरिने विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापहरू बाल विकासका क्षेत्रभित्र पर्दछन्।

२.४.४ बाल सहभागिता

बालबालिकाको सरोकारका विषय र उनीहरूको जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने नीतिहरूको निर्माण तथा निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाको कुरा सुनुवाई गर्ने र उनीहरूको विचारको कदर गर्ने, सामाजिक र सांस्कृतिक क्रियाकलाप तथा जीवनका हरेक पक्षमा विना रोकतोक र विना भेदभाव सहभागी हुन पाउने, आस्था अनुसारको धर्ममा संलग्न हुन पाउने, कुनै पनि विषयको जानकारी राख्न र अभिव्यक्त गर्न पाउने, रचनात्मक कार्य गर्न तथा संघ-संस्था खोल्न वा सहभागी हुन पाउने लगायतका अधिकारहरू नै बालबालिकाको सहभागिताको अधिकार हो । बालबालिकाले आफूलाई विभिन्न स्थानमा सहभागी गराउदै सिक्ने, अनुभव गर्ने, अनुभूति गर्दै यसलाई व्यवहारिक तरिकाबाट आत्मसाथ गर्दै आफूलाई परिपक्व र सक्षम बनाउदै लैजानु बाल सहभागिता हो।

२.५ बाल समूह सम्बन्धि विवरण

बालकलबको प्रकार र लिङ्गको आधारमा बाल सहभागिता						
क्र.सं.	बालकलबको विवरण	बालिका	बालक	अ. बालिका	अ. बालक	जम्मा
१	विद्यालयमा आधारित बालसमूह	९१	५९	१	०	१५०
२	समुदायमा आधारित बालसमूह	१९३	२८२	०	०	४७५
जम्मा :		२८४	३४१	१	०	६२५

स्रोत: महिला बालबालिका तथा समावेशीकरण महाशाखा

यस वडामा विद्यालयमा आधारित बालसमूह र समुदायमा आधारित बालसमूहमा गरी जम्मा ६२५ जना बालबालिकाको सहभागिता रहेको छ जसमा २८४ जना बालिका र ३४१ जना बालकको सहभागिता रहेको हो जसमा अपाङ्गता भएका १ जना बालिका रहेका छन् ।

२.६ वडा तहको शासकिय संरचनामा बाल सहभागिता

क्र.सं.	शासकीय संरचनामा	बालक	बालिका	जम्मा संख्या
१	बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति	१	१	२
२	वडा बालअधिकार समिति	१	१	२
३	विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरु (६ विद्यालयमा)	१	१	२
४	स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति	१	१	२
५	बालसमूह २५ वटामा	३४१	२८४	६२५
६	वडा बाल समूह संजाल	८	१७	२५

स्रोत: महिला बालबालिका तथा समावेशीकरण महाशाखा

२.७ बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम थर	पद	प्रतिनिधित्व गरेको निकाय	कैफियत
१	जुना दाहाल	अध्यक्ष	वडा अध्यक्ष	
२	गोपिनि सापकोटा	सदस्य	वडा सदस्य	
३	गिता सुनार	सदस्य	वडा सदस्य	
४	सँजय बिडारी	सदस्य	वडा सदस्य	
५	बिकाश नेपाल	सदस्य	वडा सदस्य	
६	मिना कुमारी	सदस्य	स्वास्थ्य चौकी प्रमुख	
७	यग्य आचार्य	सदस्य	टोल विकास समन्वय समिति अध्यक्ष	
८	गिता ढकाल	अध्यक्ष	प्रगति टोल बिकाश	
९	सुर्य बहादुर खुलाल	सदस्य	शंकरज्योति आधारभुत वि.व्य.स. अध्यक्ष	
१०	बिजया अधिकारी	सदस्य	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	
११	सर्मिला अधिकारी	सदस्य	मेलमिलाप संयोजक	
१२	बिपिन ढकाल	सदस्य	बाल संजाल सदस्य (बालक)	
१३	शायना सापकोटा	सदस्य	बाल संजाल सचिब (बालिका)	
१४	शुरेन्द्र राउत	सदस्य	अस्थाइ प्रहरि पोष्ट, थानाभर्याङ	
१५	जिवन ढुंगेल	सदस्य सचिव	वडा सचिव	

स्रोत: महिला बालबालिका तथा समावेशीकरण महाशाखा

२.८ बाल भेला र बाल सहभागिता

बालमैत्री स्थानीय शासनका चूचक स्थानीय तहको योजना तर्जुमा पूर्व वार्षिक रूपमा वडा र गाउँ-नगरपालिका तहमा बालभेला आयोजना गरी बालभेलाले प्राथमिकता तोकेका विषयलाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समावेश गरिएको हुनेछ भन्ने रहेको छ जासको कार्यान्वयन सतप्रिशत हुनु पर्दछ यसै सन्दर्भमा यस हेटौडा उपमहानगरपालिका ले अर्थपूर्ण बालसहभागिता सुनिश्चित गर्नको लागि आ.व. २०८०।९८१ को योजना तर्जुमाको चरणमा नगर स्तरको बालभेला आयोजना गरेको हो ।

खण्ड ३ वडाको जनसंख्या

३.१ लिङ्ग, उमेर समूह तथा जातिगत आधारमा जनसंख्या

३.१.१ लिङ्गको आधारमा जनसंख्या

यस वडा नं. ११ मा कुल २३४७ घरपरिवारमा १११०५ जना रहेका छन् जसमा बालिकाको संख्या १६१९ जना अर्थात १५% र बालकको संख्या १७९८ जना अर्थात १६% गरी जम्मा ३४१७ जना रहेका छन् । यसैगरी महिलाको जनसंख्या ३८३२ जना अर्थात ३५% र पुरुष ३८५६ जना अर्थात ३५% गरी जम्मा ७६८८ जना रहेको छ । यस वडाको कुल जनसंख्या १११०५ जना रहेका छन् ।

लिङ्गको आधारमा जन-संख्या				लिङ्गको आधारमा घरमुली	
क्र.स.	लिङ्ग	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	महिला	४९.१	५४५१	३२	७५१
२	पुरुष	५०.९	५६५४	६८	१५९६
		१००	१११०५	१००	२३४७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा कुल जनसंख्या मध्ये ५४५१ अर्थात ४९.१% महिलाको जनसंख्या रहेको छ । यसैगरी ५६५४ अर्थात ५०.९% पुरुषहरूको जनसंख्या रहेको छ । संख्याको आधारमा झण्डै बराबरीजस्तै देखिने जनसंख्या भएतापनी परिवारको नेतृत्व तहमा भने पुरुषहरूको नै नेतृत्व बढी रहेको छ । कुल २३४७ घरधुरी रहेकोमा ६८.०% अर्थात १५९६ घरपरिवारको नेतृत्व पृथिसतात्मक परिपाटीमानै रहेको छ भने ७५१ घरपरिवारको नेतृत्व महिलाले गरेका छन् यो कुल घरपरिवारको ३२.०% हो

३.१.२ उमेर समूहका आधारमा जनसंख्या

क) बालबालिकाको जनसंख्या विवरण						
क्र.सं.	उमेर समूह	बालिका	बालक	बालिका संख्या	बालक संख्या	जम्मा संख्या
१	जन्मे देखि १ वर्ष सम्म	१	१	१०७	१२४	२३१
२	१ देखि २ वर्ष	१	१	९०	१०४	१९४
३	३ देखि ५ वर्ष	१	२	२५५	२७५	५३०
४	६ देखि १० वर्ष	१	४	४३९	४९०	९२९
५	११ देखि १८ वर्ष	७	७	७२८	८०५	१५३३
	जम्मा	१५	१६	१६१९	१७९८	३४१७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा कुल जनसंख्या १११५ जना रहेकोमा बालिकाको संख्या १६१९ जना र बालकको संख्या १७९८ जना गरी जम्मा ३४१७ जना रहेका छन् । यस वडाको कुल जनसंख्याको ३१% जनसंख्या बालबालिकाको रहेको छ । बालबालिकाको संख्यामा पनि ११ देखि १८ वर्ष समूहका बालबालिका सबैभन्दा धेरै अर्थात ७२८ जना जना रहेको छ ।

ख) अठार वर्ष माथिको जनसंख्या विवरण						
क्र.सं.	उमेर समूह	महिला	पुरुष	महिला संख्या	पुरुष संख्या	जम्मा संख्या
६	१९ देखि २५ वर्ष	८	७	८३५	७७	१६१२
७	२६ देखि ३० वर्ष	६	५	६५५	६०१	१२५६
८	३१ देखि ४० वर्ष	९	९	९९२	१०४५	२०३७
९	४१ देखि ५० वर्ष	६	६	६१२	६३०	१२४२

१०	५१ देखि ६० वर्ष	३	४	३८०	४०७	७८५
११	६१ देखि ७० वर्ष	२	२	२१०	२४४	४५४
१२	७१ देखि ८० वर्ष	१	१	९३	११८	२११
१३	८१ देखि ९० वर्ष	०	०	३९	२९	६८
१४	९१ देखि १०० वर्ष	०	०	१३	५	१८
१५	१०० वर्ष भन्दा माथिका	०	०	३	०	३
जम्मा		३५	३५	३८३२	३८५६	७६८६

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

३.२ जातिगत आधारमा जनसंख्या

जनसंख्या विवरण						परिवार संख्या विवरण	
क्र.स.	जात/जाति	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	ब्राह्मण/क्षेत्री	२३५१	२५२१	४८७२	४८.८७	१०५१	४४.८
२	जनजाति	२२४१	२२२८	४४६९	४०.२४	९५७	४०.८
३	दलित	५१५	५३०	१०४५	९.४१	२१३	९.१
४	मधेसी	३४४	३७५	७१९	६.४७	१२६	५.४
जम्मा		५४५१	५६५४	१११०५	१००	२३४७	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा ब्राह्मण/क्षेत्री को बाहुल्यता रहेको छ । कुल १११०३ जनसंख्या रहेकोमा ४८७२ जना अर्थात ४८.८७% ब्राह्मण/क्षेत्री रहेका छन् । ब्राह्मण/क्षेत्री महिला २३५१ र ब्राह्मण/क्षेत्री पुरुष २५२१ जना रहेका छन् । घरपरिवारको संख्यामा ब्राह्मण/क्षेत्रीको १०५१ घरपरिवार रहेको छ । २२४१ जना महिला र २२२८ जना पुरुष गरी जम्मा ४४६९ जना जनजातिहरूको बसोबास रहेको । जनजातिको ९५७ घरघुरी रहेको छ । यस वडामा दलित समुदायको २१३ घरघुरी रहेको छ जहाँ ५१५ जना दलित महिला र ५३० जना दलित पुरुष गरी जम्मा १०४५ जना दलितहरूको बसोबास रहेको छ । यो कुल जनसंख्याको ९.४१% हो । यसै वडामा मधेसीहरूको जनसंख्या ७१९ जना रहेको छ अर्थात मधेसी महिला ३४४ र मधेसी पुरुष ३७५ छ । कुल जनसंख्याको ६.४७% मधेसीहरू जनसंख्या रहेको छ ।

३.३ धर्मका आधारमा जनसंख्या विवरण

धर्मका आधारमा जनसंख्या तथा परिवार संख्या							
क्र.स.	धर्म	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत	परिवार संख्या	परिवार प्रतिशत
१	बौद्ध	११३०	११६४	२२९४	२०.६५	४८८	२०.८
२	हिन्दु	३८४५	४००८	७८५३	७०.७१	१६७३	७१.३
३	इसाई	२९३	२९६	५८९	५.३०	१२५	५.३
४	मुस्लिम	१८१	१८५	३६६	३.२९	६०	२.६
५	मानव	२	१	३	०.०२	०	०.०
जम्मा		५४५१	५६५४	१११०५	१००	२३४७	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा कुल जनसंख्याको ७०.७१% हिन्दु धर्मीलम्बिहरु रहेका छन् । महिला ३८४५ र पुरुष ४००८ गरी ७८५३ जनाले हिन्दु धर्म मान्ने गरेका छन् । परिवार संख्यालाई हेर्ने हो भने कुल २३४७ घरपरिवार संख्या रहेकोमा यस वडामा हिन्दु धर्म मान्ने परिवार संख्या १६७३ अर्थात ७१.३% रहेको छ । यस वडामा बौद्ध धर्म मान्ने जनसंख्या २०.६५% रहेको छ । महिला ११३० र पुरुष ११६४ गरी जम्मा २२९४ जना रहेका छन् । कुल घरपरिवार संख्यामा ४८८ घरपरिवार अर्थात २०.८% बौद्ध धर्मीलम्बिहरुको रहेको छ । यस वडामा इसाई धर्मीलम्बिहरुको पनि बसोवास रहेको छ । वडाको कुल जनसंख्याको ५.३०% जनसंख्या इसाई धर्म मान्छन् । इसाई महिला २९३ र इसाई पुरुष २९६ गरी जम्मा ५८९ जनाको ५० घरपरिवार संख्या रहेको छ । यसरी यसै वडामा मुस्लिमहरुको समेत बसोबास रहेको छ । ६० घरपरिवार संख्या रहेको मुस्लिम समुदायको जम्मा जनसंख्या भने १८१ जना महिला सहित ३६६ जना रहेको छ यो कुल जनसंख्याको ३.२९% हो भने यस वडामा मानव धर्म मान्ने २ महिला सहित ३ जान रहेका छन् ।

३.४ मातृभाषाका आधारमा जनसंख्या:

भाषाका आधारमा जनसंख्या			
क्र.स.	भाषाहरु	भाषा/भाषी प्रतिशत	भाषा/भाषी संख्या
१	नेपाली	८९.३	२०९७
२	तामाङ	५.८	१३५
३	चेपाङ	०.१	२
४	गुरुङ	०.५	११
५	मगर	१.४	३४
६	नेवारी	१.३	३०
७	भोजपुरी	०.९	२२
८	मैथली	०	१
९	हिन्दी	०	१
१०	शेर्पा	०	०
११	राई	०.२	५
१२	लिम्बु	०.१	२
१३	मुस्लिम	०.३	६
१४	अंग्रेजी	०	०
१५	बजिका	०	१
१६	उत्तर नआएको	०	०
जम्मा		१००	२३४७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

घरधुरी २३४७ रहेको यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा भाषाका आधारमा जनसंख्याको विवरण हेर्दा सवैभन्दा धेरै नेपाली भाषिक परिवार संख्या रहेको छ । जसमा २०९७ अर्थात ८९.३% घरपरिवारले नेपाली भाषा बोल्ने गरेका छन् वडा नं. ११ मा तामाङ भाषाको प्रयोग ५.८% रहेको छ तामाङ भाषा बोल्ने १३५ घरपरिवार रहेको छ । यसका साथै यस वडामा मगर, नेवारी, चेपाङ, भोजपुरी, राई, लिम्बु, आदि भाषिक समुदायको बसोबास रहेको छ ।

३.५ जन्मदत्ता सम्बन्धि विवरण

५ वर्ष मुनिका बालबालिका संख्या			जन्मदत्ता भएका बालबालिका संख्या			
बालिका संख्या	बालक संख्या	जम्मा संख्या	बालिका संख्या	बालक संख्या	जम्मा संख्या	प्रतिशत
४५२	५०३	९५५	४३७	४८५	९२२	९६.५४

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९/८०

यस वडामा रहेका ५ वर्ष मुनिका बालिका ४५२ र बालक ५०३ जना गरी जम्मा ९५५ जना बालबालिकाहरु रहेका छन् जसमा ४३७ जना बालिका र ४८५ जना बालक गरी जम्मा ९२२ जना अर्थात ९६.५४% बालबालिकाको जन्मदत्ता भएको छ । बालमैत्री स्थानीय शासनको सूचक अनुसार पनि ५ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकाको जन्मदत्ता भएको हुनुपर्ने प्रावधान १००% पुरा भएको हुनु पर्दछ ।

३.६ बाल विवाहको अवस्था

३.६.१ विवाह सम्बन्धी विवरण

कुल विवाहको सम्बन्धी विवरण			
क्र.सं.	लिङ्ग	प्रतिशत	संख्या
१	महिला	४५	८७
२	पुरुष	५५	१०६
३	लैंगिक अल्पसंख्यक		
जम्मा		१००	१९३

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा विवाहको अवस्थालाई हेर्ने हो भने यस वडामा १९३ ओटा विवाह भएको पाइन्छ । ८७ महिला र १०६ पुरुषको विवाह भएको हो ।

३.६.२ बाल विवाह सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	कुल विवाह संख्या	२० वर्ष भन्दा कम उमेरमा भएको विवाह संख्या
१	१९३	५०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा कुल विवाहको २५.९०% विवाह गैरकानुनी विवाह भएको छ ।

३.६.३ उमेरगत विवाह सम्बन्धी विवरण

यस वडाको विवाहको अवस्थालाई हेर्ने हो भने यस वडामा जम्मा १९३ जनाको विवाह भएको पाइन्छ । ८७ जना महिलाहरुको विवाह हुँदा र १०६ जना पुरुषको विवाह भएको हो । उमेर गत विवाहदर यस प्रकार रहेको छ,

उमेरगत विवाह सम्बन्धी विवरण													
महिला	० देखि ५	६ देखि १०	११ देखि १५	१६ देखि १८	१९ देखि २०	२१ देखि २५	२६ देखि ३०	३१ देखि ३५	३६ देखि ४०	४१ देखि ४५	४६ देखि ५०	५० वर्ष भन्दा माथी	जम्मा
बालिका महिला	०	०	०	१३	१८	३८	१६	२	०	०	०	०	८७
बालक पुरुष	०	०	०	७	१२	३९	३९	५	१	२	०	०	१०६

लैंगिक अल्पसंख्यक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	०	०	०	२०	३०	७७	५५	७	१	२	१	०	१९३

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा भएको विवाह दर हेर्दा ५० जना बालबालिकाको विवाह २० वर्ष उमेर नपुग्दै भएको छ । १८ वर्ष उमेर पुरा नगरेका १३ जना बालिका र ७ जना बालको विवाह भएको हो भने १९ देखि २० उमेर उमेरको १३ जना बालिका र ७ जना बालको विवाह भएको छ । नेपालको कानूनले २० वर्ष उमेर पुरा नभई गरीने विवाहलाई गैरकानुनी विवाह मानेको यस्तो विवाह स्वतः बदर समेत हुन्छ उमेर नपुगी गरिने विवाह सामाजिक र कानूननी हिसाबले अपराध समेत मानिन्छ । बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधिले निर्दिष्ट गरेका सूचकहरु मध्ये शतप्रतिशत पुरा गर्नु पर्ने सूचकहरु मध्ये बालमैत्री स्थानीय शासन विवाहको अन्त्य भएको हुनु पर्ने छ तर यस वडामा बालविवाहको दर निकै देखिन्छ ।

३.७ प्रति परिवार औषत बालबालिका संख्या

प्रति परिवार औषत बालबालिका							
क्र.स.	घर परिवार संख्या	बालबालिका संख्या	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रति परिवार औषत बालबालिका संख्या	प्रति औषत परिवार संख्या
१	२३४५	३४१७	५४५१	५६५४	१११०५	१.४५	४.७

स्रोत: वस्तुगत विवरण संकल (तथ्याङ्क सङ्कलन) कार्यक्रम २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ को प्रति परिवार औषत बालबालिका १.४५% रहेको छ । २३४५ घरपरिवारमा गरीएको वस्तुगत विवरण संकल (तथ्याङ्क सङ्कलन) कार्यक्रम २०७९ अनुसार यस वडामा ३४१७ जना बालबालिका रहेका छन् । १११०५ जनसंख्या रहेको यस वडाको प्रति घरपरिवार औषत परिवार संख्या हेर्ने हो भने ४.७% रहेको देखिन्छ ।

३.८ अपाङ्गता भएका बालबालिका सम्बन्धी विवरण

१८ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरुको अपाङ्गताको विवरण			
क्र.सं.	अपाङ्गताको प्रकार	प्रतिसत	संख्या
१	शारिरिक अपाङ्गता	३५.७	१०
२	दृष्टिबिहिन र न्युन दृष्टिबिहिन	०	०
३	स्वरबोलाई सम्बन्धि	२८.६	८
४	मानसिक बौद्धिक अपाङ्गता	१०.७	३
५	सुस्त श्रवन तथा बहिरा	२५	७
६	श्रवन र दृष्टि बिहिन	०	०
जम्मा :		१००	२८

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ विभिन्न अपाङ्गता भएका २८ जना बालबालिका रहेका छन् । कुल बालबालिकाको ०.८१% हो ।

खण्ड ४ वडाको बाल तथा मातृ स्वास्थ्य

४.१ सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम

सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम अन्तरगत यस हेतौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. १ मा गर्भवति महिलाहरूले नियमिर गर्भ जाँच गर्ने, आईरन चक्कि खाने र सुत्केरी हुनका लागि स्वास्थ्य संस्थामा जाने गरेका छन् । यसैगरी सुत्केरी पश्चात नवजात शिशु र आमाको जाँच गर्ने गरका छन् यसैगरी नवजात शिशुलाई जन्मिने वित्तिकै आमाको बिगौति दुध खुवउने गरेका छन् । ९४.४१% नवजात शिशुले जन्मिने वित्तिकै आमाको बिगौति दुध खान पाएका छन् भने ८०.३८% बालबालिकालाई ६ महिना सम्म आमाको दुध मात्र खुवाउने गरेको पाईयो । यसका साथै पोषिलो खानेकुरा, खोप र प्रथमिक उपचारको व्यवस्था समेत गरेको पाइन्छ । यसका साथै सुनौलो हजार दिन तथा सुत्केरी प्रोत्साहन कार्यक्रमले समेत सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमलाई सहयोग गराको छ ।

४.२ खोप लगाउने बालबालिका सम्बन्धि विवरण

खोप सम्बन्धी विवरण						
क्र. सं.	लिङ्ग	बि.सि.जी.(BCG)	डी.पी.टि./हेप.बि. हिव. -2	डी.पी.टि./हेप.बि. हिव.-2	डी.पी.टि./हेप.बि. हिव.-3	दादुरा/रुबेला
१	बालिका	७७	६८	६८	५५	२१
२	बालक	८२	६७	६७	४९	२७
जम्मा संख्या		१५९	१३५	१३५	१०४	४८
जम्मा प्रतिशत		९६	८२	८२	६३	२९

खोप सम्बन्धी विवरण								
क्र. सं.	लिङ्ग	हेपटाईटिस वी	पी.सी.भी.	रोटा	पोलियो	एफ.आइ. पी.भी.	दादुरा/ रुबेला -३	जे.इ.
१	बालिका	१७	१३	१८	२०	१०	२	०
२	बालक	१४	१२	१९	१८	१	०	०
जम्मा संख्या		३१	२५	३७	३८	२१	२	०
जम्मा प्रतिशत		१९	१५	२२	२३	१३	१	०

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा ९६% बालबालिकाले बि.सि.जी. खोप लगाएका छन् ।

४.३ कुपोषणबाट प्रभावित बालबालिका सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	५ वर्ष मुनिका बालबालिका	कम तौल, पुङ्को र ख्याउटेपन भएका बालबालिका	अति कडा कुपोषण भएको बालबालिका	पोषण सुधारका लागि आवश्यक उपचार गराइरहेका बालबालिका
	९५५	०	०	०

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा कुपोषण भएका बालबालिकाहरू छैनन् । कम तौल, पुङ्को र ख्याउटेपन भएका बालबालिका, अति कडा कुपोषण भएको बालबालिकाका तथा पोषण सुधारका लागि आवश्यक उपचार गराइरहेका बालबालिका छैनन् ।

४.४ स्तनपान सम्बन्धी विवरण

जन्मिने बित्तिकै बिगौती दुध खुवाएको वा नखुवाएको			६ महिना सम्म आमाको दुध मात्रै खुवाएको व नखुवाएको		
शिशु संख्या	खुवाएको	नखुवाएको	खुवाएको	नखुवाएको	२ महिना वा सो भन्दा कम मात्र आमाको दुध खुवाएको

जम्मा	९४१	९२६	१५	७५६	१७५	१०
प्रतिशत	१००	९८.४१	१.५९	८०.३४	१८.६०	१.०६

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडा रहेका ९८.४१% नवजात शिशुले जन्मिने बितिककै विगौति दुध खाएका छन् भने जन्मिने बितिककै विगौति दुध नखाने १.५९% नवजात शिशुहरु रहेका छन् । यसैगरी ८०.३४% बालबालिकालाई ६ महिना सम्म आमाको दुध मात्रै खुवाईएको छ र १८.६०% बालबालिकालाई ६ महिना सम्म आमाको दुध मात्रै नखुवाई अन्य खानेकुरा पनि खुवाईएको छ भने १.०६% बालबालिकालाई २ महिना सम्म मात्र आमाको दुध मात्रै खुवाईएको छ । यसरी ६ महिना सम्म आमाको दुध मात्रै नखुवाई अन्य खानेकुरा पनि खुवाउने जम्मा १९.७% देखिन्छ ।

४.५ बालबालिकामा देखा पर्ने गरेका मुख्य रोगहरु र तीनको उपचार व्यवस्था

यस वडामा रहेका बालबालिकामा सामान्यतया ज्वरो, रुघाखोकी, श्वासप्रश्वास सम्बन्धी समस्या, झाडापखला, कान दुख्नु, छाताको समस्या, सेतो मासि तथा रातो मासिपर्ने, आदि संक्रमणहरु हुने गरेका छन् र यस्ता संक्रमण भएको समयमा बालबालिकालाई घरेलु उपचारलाई पहिलो प्रथमिकतामा राखिने र थप उपचारको आवश्यक परेमा स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा जाने गरिन्छ ।

४.५.१ परिवारमा देखा परेका दिर्घ रोग सम्बन्धी विवरण:

१८ वर्ष भन्दा मुनिको बालबालिकालाई लागेको दिर्घ रोग सम्बन्धी विवरण				
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या	कैपियत
१	लागेको छ	०.४७	११	
२	लागेको छैन	९९.५३	२३३६	
जम्मा:		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडाका २३४७ घरपरिवार रहेकोमा ११ घरपरिवारका १२ जना बालबालिकालाई विभिन्न दिर्घ रोग लागेको छ ।

४.५.२ बालबालिकामा देखा पर्ने गरेका दिर्घ रोगका प्रकारहरु सम्बन्धी विवरण

दिर्घ रोगहरु लागेका बालबालिकालाई विवरण			
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या
१	एचआईभी/एड्स	०	०
२	क्यान्सर	०	०
३	मधुमेय/चिनीरोग	८.३३	१
४	मुटु रोग	३३.३३	४
५	मृगौला सम्बन्धि रोग	०	०
६	अन्य	५८.३३	७
जम्मा:		१००	१२

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.६ प्रसुति पूर्व ४ पटक र प्रसुति पश्चात आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा २ पटक स्वास्थ्य परिक्षण गराउने गर्भवति महिलाहरुको विवरण

यस वडामा गर्भवति भएका महिलाहरु २३० जना रहेकोमा १८० जना सुत्केरी भएका छन् ।

गर्भवति सम्बन्धी विवरण		
विवरण	प्रतिशत	संख्या

सुत्केरी भएको	७८.३	१८०
सुत्केरी नभएको	२१.३	४९
गर्भाखेर गएको	०.४	१
मृत्यु भएको	०	०
जम्मा		२३०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

४.६.१ प्रसुति पूर्व गर्भवति महिलाको गर्भ जाँच सम्बन्धी विवरण

प्रसुति पूर्व गर्भवति आमाको गर्भ जाँच सम्बन्धी विवरण			
क्र.सं.	गर्भजाँचको अवस्था	प्रतिशत	संख्या
१	६ पटक भन्दा बढी जाँच गर्ने	८१.७	१८८
२	५ पटक सम्म जाँच गर्ने	१०.९	२५
३	४ पटक सम्म जाँच गर्ने	७.४	१७
४	३ पटक सम्म जाँच गर्ने	०	०
५	२ पटक सम्म जाँच गर्ने	०	०
६	१ पटक मात्रै जाँच गर्ने	०	०
७	गर्भवती जाँच नगर्ने	०	०
	जम्मा	१००	२३०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

६ पटक भन्दा बढी गर्भ जाँच गर्ने गर्भवति महिलाको संख्या १८८ जना रहेका छन् जुन जम्मा गर्भवतिको ८१.७% हो ।

४.६.२ प्रसुति पश्चात सुत्केरी आमा र नवजात शिशुको जाँच सम्बन्धी विवरण

प्रसुति पश्चात आमा र नवजात शिशुको जाँच सम्बन्धी विवरण			
क्र.सं.	नवशिशुको जाँचको अवस्था	प्रतिशत	संख्या
१	जाँच गरेको	१००	१८०
२	जाँच नगरेको	०	०
	जम्मा:	१००	१८०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

प्रसुति पश्चात आमा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य परिक्षण गराउने १८० जना अर्थात १००% सुत्केरी आमाहरु रहेका छन् । यस वडामा सुत्केरी भएका आमाहरु सबैले सुत्केरी पश्चात आफु र नवजात शिशुको स्वास्थ्य परिक्षण गराएका छन् ।

४.७ टिडी खोप सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	टिडी खोप लगाउने गर्भवती	टिडी खोप लगाउने गर्भवती प्रतिशत	टिडी खोप लगाउने गर्भवती संख्या
१	४ पटक सम्म लगाउने	२.२	५

२	३ पटक सम्म लगाउने	२१.३	४९
३	२ पटक सम्म लगाउने	७.५२	१७३
४	१ पटक मात्र लगाउने	०	०
५	टिडी खोप नलगाउने	१.३	३
जम्मा:		१००	२३०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा रहेका २३० जना गर्भवतिहरु मध्ये ४ पटक सम्म टिडी खोप लगाउने ५ जन रहेका छन भने ४९ जना गर्भवतिहरुले ३ पटक टिडी खोप लगाएका छन् यसैगरी १७३ जना गर्भवतिहरुले २ पटक टिडी खोप लगाएका छन् । यसका साथै ३ जना गर्भवतिहरुले टिडी खोप लगाएका छैनन् ।

४.८ आईरन चक्की सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	आईरन चक्की प्रयोगको अवस्था	आईरन चक्की प्रयोगको प्रतिशत	आईरन चक्की प्रयोगको संख्या
१	२५० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	४७	१०८
२	२०० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	४०.४	९३
३	१५० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	०	०
४	१०० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	३	७
५	५० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	२.२	५
६	२५ चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	१.७	४
७	२० चक्की सम्म प्रयोग गर्ने	०	०
८	आईरन चक्की सम्म प्रयोग नगर्ने	२.२	५
जम्मा:		१००	२३०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

गर्भवती तथा सुत्केरी आमाहरुले आईरन चक्की (जम्मा २२५ वटा) खाएको हुनुपर्ने सूचक ९५% पुरा भए पश्चात मात्र बालमैत्री स्थानीय शासनको सूचक पुरा भएको मानिने छ। यस वडामा २३० गर्भवतिमध्ये १०८ जनाले २५० चक्कि आईरन खाएका छन् ।

४.९ दक्ष जनशक्तिबाट सुत्केरी गराउने महिलाहरुको विवरण

प्रसुति गराउने स्थसन सम्बन्धी विवरण			
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या
१	स्वास्थ्य संस्थामा	९९.४	१७९
२	घरमा स्वास्थ्यकर्मीको सहयोगमा	०	०
३	घरमा स्वास्थ्यकर्मीको सहयोग बिना	०.६	१
जम्मा:		१००	१८०

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका १७९ जना सुत्केरी आमाहरु स्वास्थ्य संस्थामा दक्ष जनशक्तिबाट सुत्केरी भएका छन भने स्वास्थ्य कर्मिको सहयोग बिना नै १ जान घरमा सुत्केरी भएकी छिन् ।

४.१० नियमित रुपमा तौल लिएको बालबालिका सम्बन्धि विवरण

० देखि ५ वर्ष उमेरका बालबालिका				बालबालिकाको तौल सम्बन्धी विवरण	
क्र.सं.	बालिका	बालक	जम्मा	तौल लिने गरेको	तौल लिने नगरेको
१	४५२	५०३	९५५	६१६	४३६
प्रतिशत				६४.५१	३५.४९

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका ५ वर्ष मुनिका ९५५ जना बालबालिका रहेका छन् जसको ६४.५१% बालबालिकाहरूले नियमित रुपमा तौल लिने र तौल वृद्धि भए नभएको मापन गर्ने गररेका छन् भने ३५.४९% बालबालिकाले नियमित रुपमा तौल लिने गरेका छैनन् । उमेर समूहका आधारमा तौल लिने बालबालिकाको विवरण ४.१०.१ मा रहेको छ ।

४.१०.१ बालबालिकाको उमेर अनुसार तौल लिने सम्बन्धि विवरण

तौल लिने सम्बन्धी विवरण			
क्र.सं.	उमेर	प्रतिशत	संख्या
१	१ वर्ष	२८	१७३
२	२ वर्ष	२२	१३५
३	३ वर्ष	१९	११८
४	४ वर्ष	१९	११९
५	५ वर्ष	१२	७१
	जम्मा:	१००	६१६

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा बालबालिकाहरूको नियमित रुपमा तौल लिने र बालबालिकाको तौल वृद्धि भए नभएको मापन गर्ने गररेका छन् मापनको अवस्था अनुसार पोषितो खानेकुरा खुवाउने गरेक छन् । ६१६ जना बालबालिका हरूको तौल सम्बन्धी विवरण ४.१०.२ मा रहेको छ ।

४.१०.२ बालबालिकाको तौल सम्बन्धि विवरण

५ वर्ष सम्मका बालबालिकाको संख्या ९५५ जना रहेको मा ५१९ जनाले नियमित रुपमा तौल लिएका छन् सोको विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

बालबालिकाको तौल सम्बन्धी विवरण							
क्र.सं.	उमेर समूह	तौल विवरण					
		०-२ के.जी.	३-५ के.जी.	६-१० के.जी.	११-१५ के.जी.	१६-२० के.जी.	२० के.जी. माथि
१	१ वर्ष	०	२५	१३१	१६	१	०
२	२ वर्ष	०	०	६५	६८	२	०
३	३ वर्ष	०	०	१६	९३	९	०
४	४ वर्ष	०	०	४	९४	२०	१
५	५ वर्ष	०	०	०	४५	२४	१
जम्मा		०	२५	२१६	३१६	५६	२

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

४.११ भिटामिन ए तथा जुगाको औषधि खाएका बालबालिका सम्बन्धि विवरण

लिङ्गको आधारमा भिटामिन 'ए' र जुगाको औषधि खाएको विवरण					
क्र.सं.	लिङ्ग	भिटामिन 'ए' खुवाएको	भिटामिन 'ए' नखुवाएको	जुगाको औषधि खुवाएको	जुगाको औषधि नखुवाएको
१	बालिका	८७.५	१२.५	७५.०	२५.०
२	बालक	९०.२	९.८	७६.२	२३.८

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा भिटामिन ए खाएका बालिका ८७.५% रहेका छन भने अझै भिटामिन ए खानका लागि १२.५% बालिका रहेका छन यसैगरी ९०.२% बालकले भिटामिन ए खाएका छन र ९.८% बालकहरु भिटामिन ए खान छुटेका छन् । यसैगरी जुगाको औषधि खुवाएको बालिका ८७.५% रहेका छन भने जुगाको औषधि नखुवाएको बालिका २५% रहेका छन । यस वडामा जुगाको औषधि खुवाएको बालक ७६.२% रहेका छन भने जुगाको औषधि नखुवाएको बालक २३.८% रहेका छन । बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि ६ महिनादेखि ५ वर्षमुनिका सबै बालबालिकालाई वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल खुवाइएको हुनेछ भन्ने सूचक १०० प्रतिशत पुरा भएको हुनु पर्ने प्रावधान रहेको छ ।

४.१२ HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण

HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिका			
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या
१	छ	०	०
२	छैन	१००	२३४७
जम्मा:		१००	२३४७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिकाको संख्या सुन्य रहेको छ । बालमैत्री स्थानीय शासनको बालमैत्री स्थानीय शासन बचाउ अन्तर्गत HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिकाले ARV Prophylaxis पाएको हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ यस वडामा HIV Positive आमा/बुवा बाट जन्मेका बालबालिकाको संख्या शुन्य रहेकोले यो सूचक सतप्रतिशत पुरा भएको छ यो व्यवस्था मिलाउनु पर्दैन।

४.१३ बिरामी हुदा उपचारका लागि छनौट हुने उपचार केन्द्र

बिरामी हुदा प्राथमिकताको आधारमा उपचार केन्द्र				
क्र. सं.	उपचार केन्द्र	प्रतिशत	संख्या	
१	लामा/धामी/झाँक्री	०.८१	१९	
२	परम्परागत वैद्य	०	०	
३	स्थानीय स्वास्थ्य संस्था/चौकी	१.२४	२९	
४	अस्पताल(निजी/सरकारी)	९४.४२	२२१६	
५	क्लिनिक(निजी)	३.५४	८३	
६	अन्य	०	०	
जम्मा :		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडाका बासिन्दाहरु आफ्नो स्वास्थ्यमा समस्या आउदा वा बिरामी हुदा यस वडाका २२१६ अर्थात ९४.४२% घरपरिवारका सदस्यहरु सरकारी वा निजी अस्पताल जाने गर्दछन भने । २९ घरपरिवारका सदस्यहरु स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा जान्छन । यसैगरी निजी क्लिनिकमा स्वास्थ्य पतिकक्षणका लागि ८३ घरपरिवारका सदस्यहरु जाने

गरेका छन् भने अझैपनि लामा धामिको मा उपचरका लागि जाने परम्परा रहेको छ यस वडामा १९ घर परिवारका सदस्यहरु स्वास्थ्य उपचारकालागि धामि झाक्रिको मा जाने गराक छन् ।

४.१३.१ घरदेखि उपचार केन्द्र सम्मको दुरी सम्बन्धी विवरण

घर देखि उपचार केन्द्रको दुरी				
क्र. सं.	उपचार केन्द्रसम्मको दुरी	प्रतिशत	संख्या	कैफियत
१	१५ मिनेट भन्दा कम	१५.१३	३५५	
२	१५ देखि ३० मिनेट सम्म	८४.७०	१९८८	
३	१ घण्टासम्म	०.१७	४	
४	१ घण्टा भन्दा बढी	०	०	
जम्मा :		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा स्वास्थ्य संस्था समुदाय स्तरबाट नजिकै रहेको छ । २३४७ घरपरिवा रहेको यस वडामा ३५५ घरपरिवारबाट १५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य संस्था पुग्न सकिन्छ यस्तै १९८८ घरबाट स्वास्थ्य संस्था ३० मिनेटको दुरीमा रहेको छ भने ४ घरका सदस्यहरु ६० मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य संस्था पुग्न सक्दछन् स्वस्थ्य सेवा लिनको लागि समुदायको पहुच रहेको छ ।

४.१४ आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गर्ने घरपरिवार सम्बन्धि विवरण

आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गर्ने परिवारको विवरण				
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या	कैफियत
1	प्रयोग गर्ने घरधुरी	१००	२३४७	
2	प्रयोग नगर्ने घरधुरी	०	०	
जम्मा:		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा रहेका सबै घरपरिवारले आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गरेको पाइयो । बालमैत्री स्थानीय शासनको सबै घरपरिवारले आयोडिनयुक्त नुन प्रयोग गरेका हुनेछन् भन्ने सूचक सतप्रतिशत पुरा भएको छ ।

४.१५ सार्वजनिक तथा नीजि चर्पी सरसफाई सम्बन्धी विवरण

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेको विभिन्न सार्वजनिक स्थलहरुमा पानि सहितको सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था रहेको छ ।

४.१५.१ परिवार/घरधुरीमा शौचालयको अवस्था

परिवार/घरधुरीमा शौचालयको अवस्था				
क्र. सं.	शौचालयको प्रकार	शौचालयको अवस्था	घरधुरी/परिवार संख्या	कैफियत
१	कच्ची शौचालय	४३.५९	१०२३	
२	पक्कि(वाटरसिल्ड)	४१.८८	९८३	
३	वायो ग्याँस जडान भएको	१३.९८	३२८	
४	ढलमा जडान भएको	०.४३	१०	
५	शौचालय नभएको	०.१३	३	
जम्मा:		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

खुल्ला दिशामुक्त समेत घोषणा भइ सकेको यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा अझैपनि ३ घरपरिवारमा शौचालय छैन यो घर परिवारको ०.१३% हो । यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा कच्ची शौचालय भएका १०२३ रधुरी रहेको छ जुन जम्मा घरधुरीको ४३.५९% हो । यसैगरी पक्कि शौचालय हुने घरधुरी ९८३ रहेको छ अर्थात (वाटरसिल्ड) शौचालय ४१.८८% हो । वायो ग्याँसमा जडान भएको शौचालय १३.९८% रहेको छ ।

४.१६ परिवारमा हातधुने व्यवस्था

परिवारमा हातधुने व्यवस्था र प्रयोग				
क्र. सं.	परिवारमा हातधुने व्यवस्था र प्रयोग	प्रतिशत	संख्या	कैफियत
१	ब्यबस्था छ, सधैं धुन्छु	९९.३६	२३३२	
२	ब्यबस्था छ, कहिले-कहिँ धुन्छु	०.६०	१४	
३	ब्यबस्था छ, कहिलै धुन्न	०	०	
४	ब्यबस्था नै छैन, कहिलै धुन्न	०.०४	१	
जम्मा:		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका २३४७ घर परिवार मध्ये १ घरपरिवारमा हात धुने व्यवस्था नरहेको पाईयो ।

४.१६.१ हातधुने बानि र व्यवहारिक प्रयोग सम्बन्धी अवस्था

हातधुने बानि र व्यवहारिक प्रयोग भएको परिवारको विवरण			
क्र. सं.	हातधुने बानि र व्यवहारिक प्रयोग	प्रतिशत	संख्या
१	खाना खानु अघि	२.४७	५८
२	खाना खाइसके पछि	०	०
३	खाना अघि र पछि	०.१३	३
४	शौचालय गरे-गराए पछि	०.०४	१
५	फोहर वस्तु छोए पछि	०.१३	३
६	माथिक सबै	९७.२३	२२८२
जम्मा :		१००	२३४७
जम्मा			

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका २३२४ घरपरिवार मध्ये २३३२ अर्थात ९९.३६% परिवारमा हातधुने व्यवस्था रहेको छ र सधैं साबुन पानीले हात धुने बानी रहेको छ । खाना खानु अघि, खाना खाईसकेपछि, शौचालयको प्रयोग पछि र फोहर वस्तु छोएपछि साबुन पानीले राम्रोसंग हात धुने बानीव्यहोरा रहेको पाईन्छ । सोहि व्यवस्था अनुसार हातधुने बानीको समेत विकास भएको छ भने १४ घरपरिवार अर्थात ०.६०% घरपरिवारमा हातधुने व्यवस्था भएतापनि नियमित हातधुने बानीको विकास भने भएको छैन भने एक घैपरिवारमा हात धुने व्यवस्था पनि छैन र हातधुने अभ्यास पनि छैन ।

४.१६.२ साबुनपनीको प्रयोग सम्बन्धी अवस्था

हातधुने साधन(साबुन/खरानी...आदि)				
क्र. सं.	हातधुने साधन(साबुन/खरानी...आदि)	प्रतिशत	संख्या	कैपियत

१	साबुन पानी	९८.२५	२३०६	
२	खरानी पानी	०.६४	१५	
३	पानी मात्रा	१.०७	२५	
४	माटो जन्य पदार्थ	०	०	
५	केहि नगर्ने	०.०४	१	
जम्मा :		१००	२३४७	

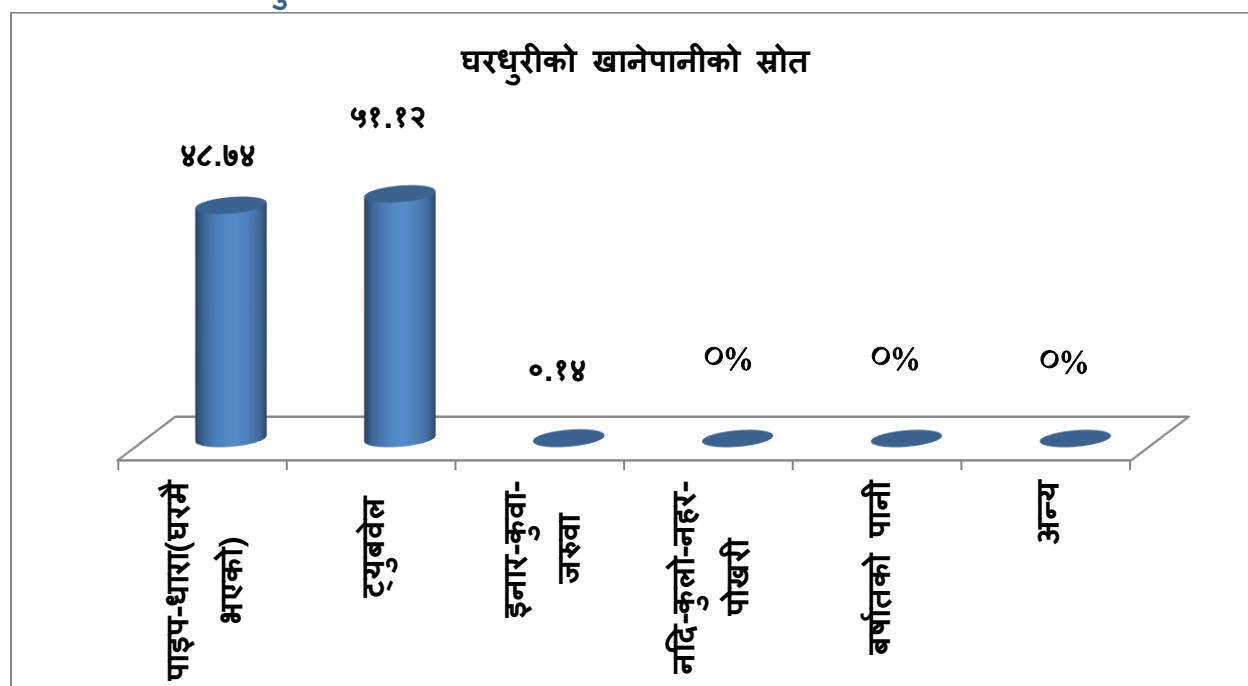
स्रोत: वस्तुगत विवरण संकल (तथ्याङ्क सङ्कलन) कार्यक्रम २०७९

बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन बचाउ अन्तर्गतका सूचकहरु मध्ये चर्पी गएपछि, बालबालिकाको दिसा धोए पछि, र खाना खानु, खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने परिपाटीको विकास भएका हुनेछ भन्ने उल्लेख भएअनुसार यस वडामा साबुन पानीले हातधुने बानीको विकास भएको छ । २३०६ घरधुरी मा साबुन पानिले हात धुने गरेको पाईयो भने १५ घरपरिवारमा खरानी पानीले र २५ घरपरिवारमा पानीले मात्र हात धुने गरेको पाईयो भने यसै वडामा रहेका एक घरपरिवारमा हात धुने अभ्यास रहेको छैन ।

४.१७ खानेपानीको श्रोत तथा उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि सबै घरधुरीमा आधारभूत तहको खानेपानीको सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ भन्ने सूचकमा उल्लेख भएको छ जुन शत प्रतिशत (१००%) पुरा गर्नु पर्ने हुन्छ । यस वडामा अझैपनि ईनार, कुवा, जरुवा, ट्युबवेल, नदि वा कुलाको पानी पिउन बाध्य छन जसले गर्दा वडामा खानेपानीको पुर्वाधार विकासमा थप लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

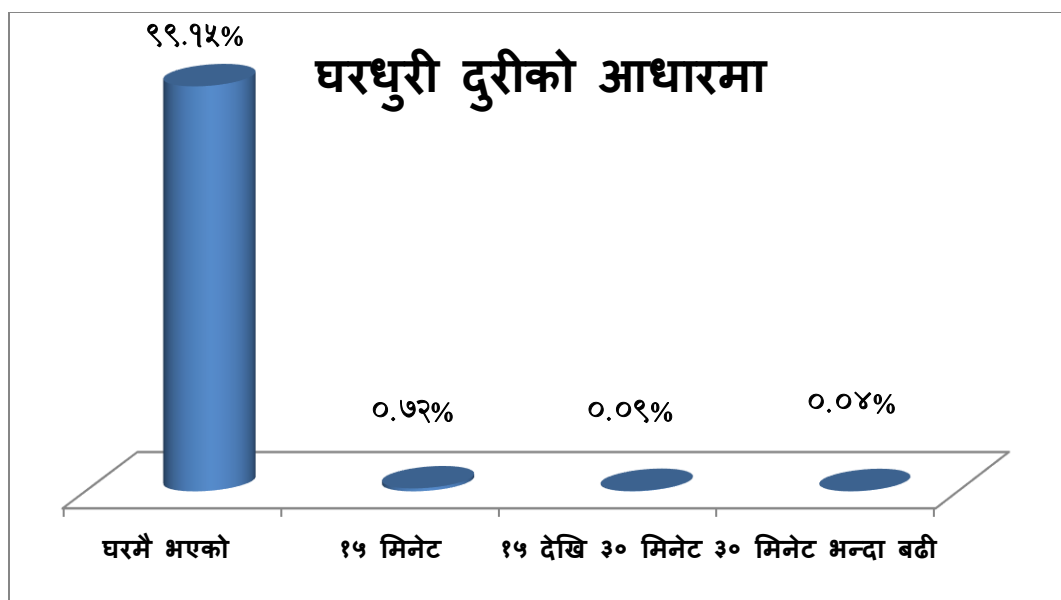
४.१७.१ खानेपानीको मुख्य श्रोत सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

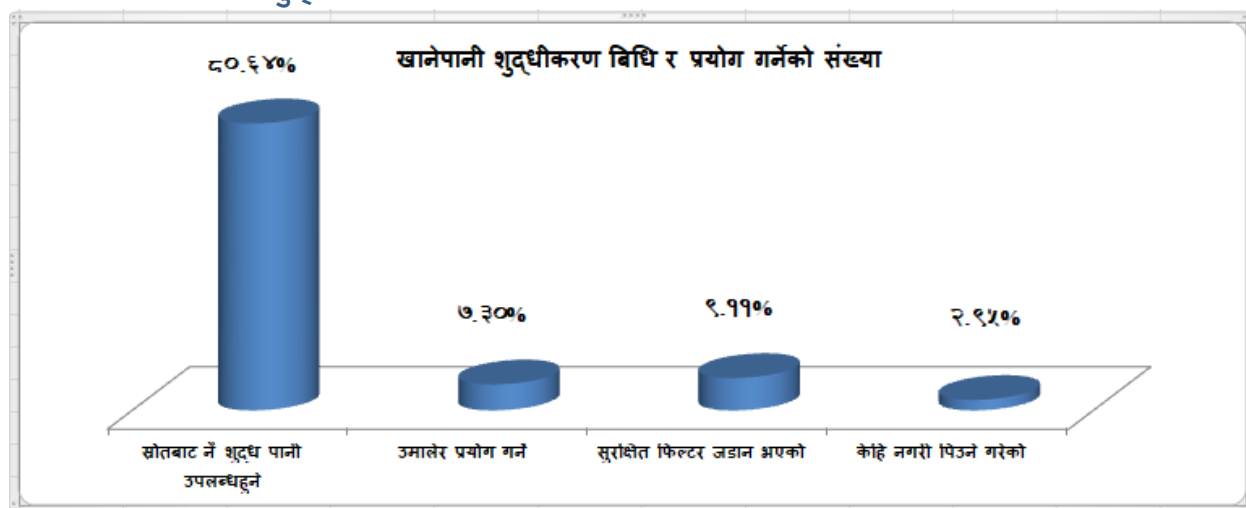
कुल २३४७ घरपरिवार रहेकोमा यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा खानेपानीको मुख्य स्रोतको रुपमा घरमै भएको पाईप-धारा र ट्युबवेलको प्रयोग भएको पाईन्छ । ८२.६४% घरपरिवारमा पिउने पानीको लागि घरमानै धारको व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी ४१.१२% घरधुरीको पिउने पानीको मूख्य स्रोतको ट्युबवेल रहेको छ । यस वडामा खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युबवेल रहेको पाईयो त्यसैले ट्युबवेलको पनी पिउनका लागि उपयुक्त छ या छैन सोको परिक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

४.१७.२ घर देखि खानेपानीको स्रोत सम्मको समय दुरी सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.१७.३ खानेपानीको शुद्धीकरण बिधि सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौंडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा खानेपानीको स्रोतको रुपमा ईनार र ट्युबवेलको प्रयोग हुने गरेको भएतापनि यहाँका ८०.६४% घरपरिवारले स्रोतबाट नै आएको शुद्ध पानी पिउने गरेका छन् । ७.३०% घरपरिवारले पानीलाई उमालेर सुद्धीकरण गरि पिउने गरेका छन् । पानीलाई सुद्धीकरण गर्नका लागि ९.९९% घरपरिवारले सुरक्षित फिल्टरको जडान गरेका छन् भने २.९९% घरपरिवारले पानीलाई सुद्धीकरण नगरी पिउने गरेका छन् ।

४.१८ खानेपानीको कारणले बिगत १ वर्षमा लागेका रोग तथा संक्रमणको अवस्था

खानेपानीको कारण बिगत १ वर्षमा लागेको रोग र परिवार संख्या				
क्र. सं.	रोगहरु	संक्रमित परिवार	संक्रमित परिवार	कैफियत
१	जिआइडीया	०.०९	२	
२	जुगा	०.०९	२	
३	झाडा-वान्ता	०.०९	२	
४	रातो रगतमासी	०.०४	१	
५	सेतो रगतमासी	०	०	
६	टाईफोइट	०.१७	४	
७	जन्डिस	०.१३	३	

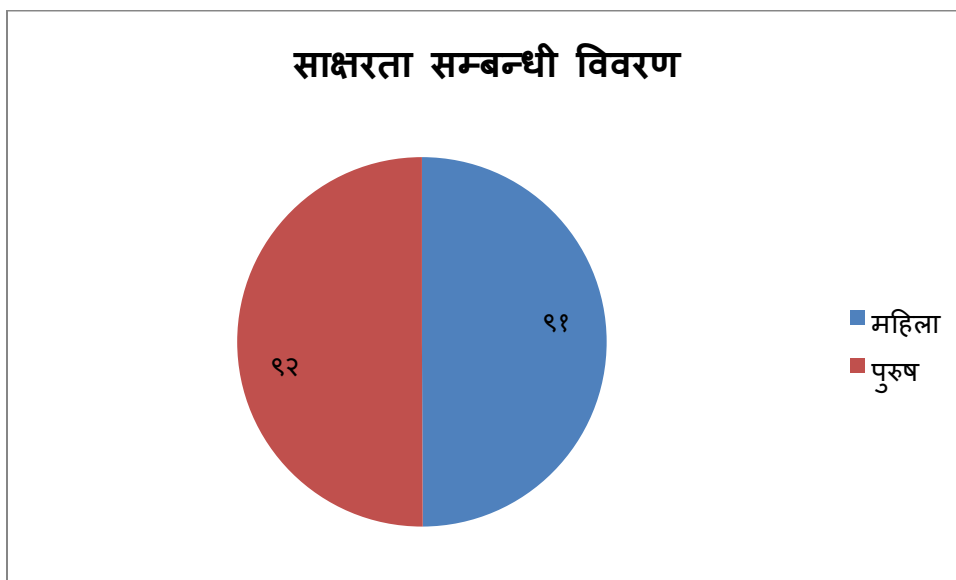
८	हैजा	०.०४	१	
९	संक्रमित नभएको	९९.३६	२३३२	
जम्मा:		१००	२३४७	

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा पानीका विभिन्न खानेपानीको विभिन्न स्रोतहरु जस्तै घरमै भएको धारा र ट्युबवेलको प्रयोग भएको भएतानि विभिन्न माध्यमबाट पानीलाई शुद्धीकरण गरी पिउनाले खानेपानीका कारणले खासै ठुलो असर पारेको छैन । २३४७ घरपरिवार रहेको यस वडाका १५ घरपरिवार अर्थात ०.६४% घरपरिवार खानेपानीको कारणले जिआडिया, जुका, रातो तगतमासी, टाईफाईट, जन्डिस, हैजा जस्ता संक्रमण भएकातिर कुल घरको १.९८% घरमा यस्तो संक्रमण भएको छ ।

खण्ड ५ वडाको शैक्षिक अवस्था

५.१ महिला तथा बालबालिकाको साक्षरता विवरण

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा जम्मा जनसंख्याको ९१% महिला साक्षर जनसंख्या रहेको छ भने ९२% साक्षर पुरुषक जनसंख्या रहेको छ ।

५.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

हेटौंडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण			
क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	संचालित कक्षा
१	जेम्स बो.स्कूल	हेटौंडा ११	१ देखि १०
२	शंकरज्योति आधारभूत विद्यालय	हेटौंडा ११	१ देखि ८
३	आनन्द भैरव आधारभूत विद्यालय	हेटौंडा ११	१ देखि ८
४	त्रिभुवन मावि नवलपुर	हेटौंडा ११	१ देखि १२
५	हेटौंडा एकेडेमी .मा.वि	हेटौंडा ११	१ देखि १०
६	दिव्यज्योति विद्यालय	हेटौंडा ११	१ देखि ६

स्रोत: हेटौंडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

५.३ छात्रछात्राको विवरण

छात्र-छात्राहरूको विवरण (शैक्षिक सत्र २०८०)				
क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बालिका	बालक	जम्मा
१	जेम्स बो.स्कूल	२४६	३२७	५७३
२	शंकरज्योति आधारभूत विद्यालय	२५१	१९९	४५०
३	आनन्द भैरव आधारभूत विद्यालय	५८	९०	१४८
४	त्रिभुवन मावि नवलपुर	४५०	३९६	८४६
५	हेटौंडा एकेडेमी .मा.वि	२९०	४३७	७२७
६	दिव्यज्योति विद्यालय (ई.बो.)	१४६	१४८	२९४
	जम्मा	१४४१	१५९७	३०३८

स्रोत: हेटौंडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका ६ ओटा विद्यालयहरु रहेका छन् । यस वडाका विभिन्न विद्यालयहरुमा १४४१ जना बालिका र १५९७ जना बालकहरु अध्ययनरत रहेका छन्

५.४ विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा

विद्यालयको विवरण			
क्र.सं.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	खानेपानीको सुविधा
१	जेम्स बो.स्कूल	हेटौडा ११	छ
२	शंकरज्योति आधारभुत विद्यालय	हेटौडा ११	छ
३	आनन्द भैरव आधारभूत विद्यालय	हेटौडा ११	छ
४	त्रिभुवन मावि नवलपुर	हेटौडा ११	छ
५	हेटौडा एकेडेमी .मा.वि	हेटौडा ११	छ
६	दिव्यज्योति विद्याल (ई.बो.)	हेटौडा ११	छ

स्रोत: हेटौडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा
यस वडाका सबै विद्यालयहरुमा खानेपानीको सुविधा रहेको छ । यस वडामा जम्मा ६ ओटा विद्यालयहरु रहेका छन् ।

५.५ छात्रछात्राहरुको लागि शौचालयको व्यवस्था

क्र. सं.	बिद्यालयमा छात्र-छात्राहरु छुट्टै शौचालयको व्यवस्था	प्रतिसत	संख्या
१	व्यवस्था छ	१००	५
२	व्यवस्था छैन		००
जम्मा:		१००	५

स्रोत: हेटौडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेका सबै विद्यालयहरुमा छात्र-छात्राहरुको लागि पानी सहितको छुट्टा छुट्टै शौचालयको व्यवस्था रहेको छ । बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा गर्नका लागि यो सूचक शतप्रतिशत पुरा गर्नु पर्ने व्यवस्था भएअनुरूप प्रत्येक विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा सहित छात्र छात्राको लागि अलग अलग शौचालयको व्यवस्था भई यसको प्रयोग भएको छ भन्ने सूचक पुरा भएको छ ।

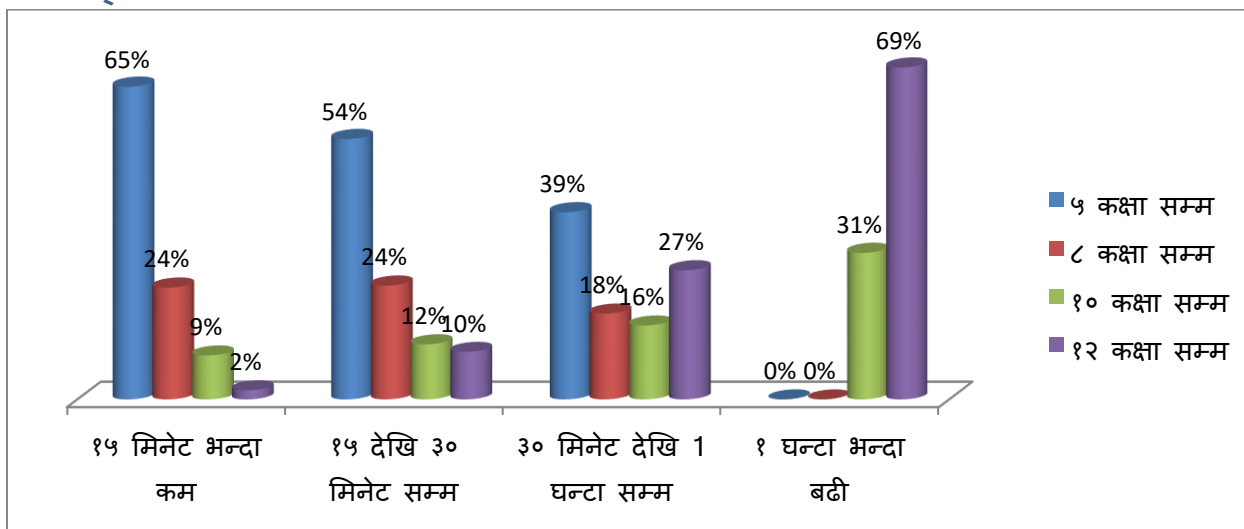
५.६ कक्षाकोठा, फर्निचर, खेल मैदान सम्बन्धि विवरण

विद्यालयको विवरण			
क्र.सं.	विद्यालयको नाम	कक्षाकोठा,फर्निचर	खेलमैदान
१	जेम्स बो.स्कूल	छ	छ
२	शंकरज्योति आधारभुत विद्यालय	छ	छ
३	आनन्द भैरव आधारभूत विद्यालय	छ	छ
४	त्रिभुवन मावि नवलपुर	छ	छ
५	हेटौडा एकेडेमी .मा.वि	छ	छ
६	दिव्यज्योति विद्याल (ई.बो.)	छ	छ

स्रोत: हेटौडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

यस वडामा रहेका सबै विद्यालयहरुमा बालबालिकाका लागि प्रयाप्त कक्षा कोठा, फर्निचर, खेल मैदान रहेका छन् ।

५.७ विद्यालय जान लाग्ने समय

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा रहेका बालबालिकाहरु कक्षा ५ सम्म अध्ययनका लागि १५ मिनेट सम्ममा ६५%, कक्षा ८ सम्म अध्ययनका लागि २४%, कक्षा १० सम्म अध्ययनका लागि ९% र कक्षा १२ सम्मको अध्ययनका लागि २% बालबालिकाहरु विद्यालय पुग्छन्। यस वडाका विभिन्न विद्यालयहरूमा कक्षा ५ सम्म अध्ययनका लागि बढीमा १ घण्टाको पैदल यात्रा गर्नु पर्छ। कक्षा ८ सम्म अध्ययनका लागि बालबालिकाहरुले १ घण्टा सम्मको पैदल यात्रा गर्ने गरेका छन्। कक्षा १० सम्म अध्ययनका लागि १ घण्टाको पैदल यात्रा गर्नुपर्ने छ भने १२ कक्षा सम्म अध्ययन गर्ने बालबालिकाले २ घण्टा सम्म यात्रा गर्नु परेको छ।

५.८ विद्यालय जान छोड्नेहरु सम्बन्धि विवरण

बीचमै बिद्यालय छाडेका बालबालिका संख्या			
क्र.सं.	बीचमै बिद्यालय छाडेका बालबालिका संख्या	प्रतिसत	संख्या
१	बालिका	३७.०४	१०
२	बालक	६२.९६	१७
जम्मा :		१००	२७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

विभिन्न तहमा अध्ययनरत १० जना बालिका र १७ जना बालक गरी २७ जनाले बीचमै विद्यालय छोडेका छन्। तुलनात्मक रुपमा विद्यालय छोड्नेमा बालिका भन्दा बालक बढी देखिन्छ।

५.८.१ विद्यालय जान छोड्ने कारणहरु सम्बन्धि विवरण

बीचमै बिद्यालय छाड्नुको कारण			
क्र.सं.	बीचमै बिद्यालय छाड्नुको कारण	प्रतिसत	संख्या
१	बिद्यालय टाढा भएर	२३.७	३
२	पारिवारिक समस्या(घर झैझगडा)	५५.३	१७
३	बिद्यालयको वातावरण(बालमैत्री नभएको)	२.६	०
४	बालबिवाहको कारण	०	०
५	वालश्रमको कारण	०	०
६	अन्य	१८.४	७
जम्मा		१००	२७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणका लागि हाम्रा घरपरिवार, समुदाय, सार्वजनिक स्थान (विद्यालय, सामाजिक चाडपर्व, भेला) मा बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, वेचविखन, शोषण, बेवास्ता र दुर्व्यवहारमा कमी आएको हुनुपर्ने छ यस वडामा विद्यालय छाड्ने बालबालिकाका कारणहरुलाई हेर्दा २७ जनामा १७ जना बालबालिका पारिवारिक समस्या अर्थात परिवारका सदस्यहरु विचको झगडा रहेको छ जसबाट बालबालिका माथि हिंसा हुन सक्ने सम्भावना समेत रहेको छ ।

५.९ बाल विकास केन्द्र वा पूर्व प्राथमिक विद्यालयको विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	पूर्व प्राथमिक तह		
		बालिका	बालक	जम्मा
१	जेम्स बो.स्कूल	६१	८१	१४२
२	शंकरज्योति आधारभुत विद्यालय	११८	१००	२१८
३	आनन्द भैरव आधारभूत विद्यालय	१५	२२	३७
४	त्रिभुवन मावि नवलपुर	८३	८७	१७०
५	हेटौंडा एकेडेमी .मा.वि	७८	९६	१७४
६	दिव्यज्योति विद्याल (ई.बो.)	३९	४९	८८
जम्मा		३९४	४३५	८२९

स्रोत: हेटौंडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

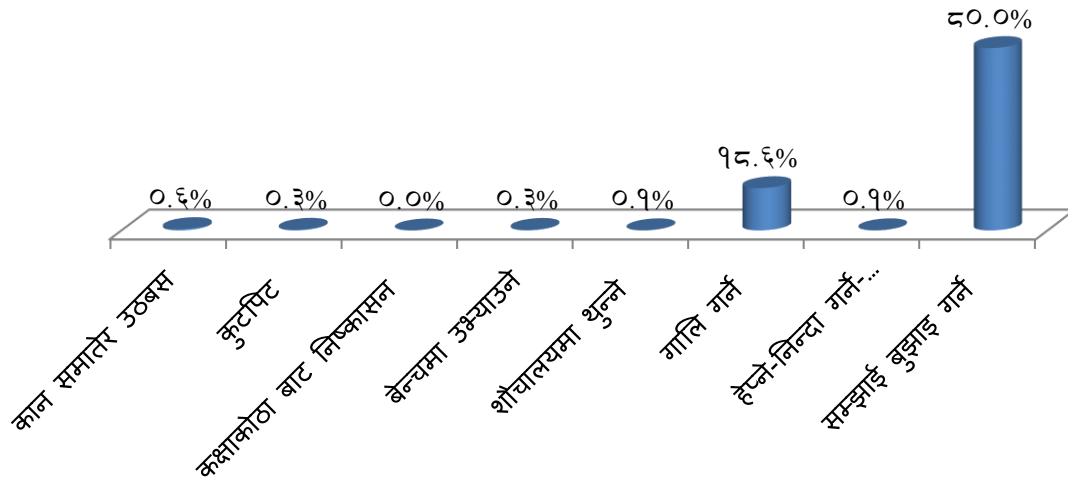
५.९.१ बाल विकास केन्द्रमा रहेका बालबालिकाको विवरण

क्र.सं.	इसीडी-बालबिकास केन्द्रमा जाने	प्रतिसत	संख्या
१	बालिका संख्या	४६	२१७
२	बालक संख्या	५४	२५५
जम्मा :		१००	४७२

स्रोत: हेटौंडा उपमहानगरपालिका शिक्षा विकास महाशाखा

इसीडी-बालबिकास केन्द्रमा मात्र जाने बालबालिकाहरुमा २१७ जना बालिका र २५५ जना बालकहरु रहेका छन् ।

बिद्यालयमा बालबालिकाले पाउने सजाय

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

खण्ड ६ वडामा बाल संरक्षण

६.१ द्वन्द्व पिडित तथा जोखिममा परेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा बालबालिकाहरु कुनैपनि प्रकारको द्वन्द्व तथा जोखिममा परेका छैनन् ।

६.२ विस्थापित बालबालिका सम्बन्धी विवरण

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा बालबालिकाहरु विस्थापित भएका छैनन् ।

६.३ बालश्रमिक सम्बन्धी विवरण

२३४७ घरपरिवार रहेको यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा कुनैपनि घरपरिवारको बालबालिका बालश्रमिकको रुपमा रहेका छैनन् । बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाको लागि शत प्रतिशत पुरा गर्नु पर्ने सूचक निकृष्ट प्रकारको बालश्रम अन्त्य गर्दै प्रभावित बालबालिकाको पुर्नस्थापना भएको हुनेछ भन्ने सूचक पुरा भएको देखिन्छ । आफ्नो परिवारका बालबालिकाहरु अन्यत्र श्रममा प्रयोग नभएका मात्र नभई यस वडामा रहेका सबै घरपरिवारले अन्य कुनैपनि बालबालिकालाई आफ्नो घरमा बालश्रमिकको रुपमा समेत प्रयोग गरेका छैनन् ।

६.४ परिवारमा बालबालिकामाथि यौन शोषणको घटना

यस वडामा कुनैपनि बालबालिकालाई यौन शोषण तथा बेचबिखन जस्ता बालबालिकामाथीको जघन्य अपराध भएको छैन । बालयौन शोषण, दुर्यवहार तथा अन्य घटनाहरु घटेको छैन भने कुनै पनि बालबालिका बेचबिखनमा परेका छैनन् ।

६.५ सडक बालबालिकाको विवरण

यस वडाका बालबालिकाहरु कुनैपनि सडक बालबालिकाको रुपमा रहेका छैनन् । बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाको लागि स्थानीयतहमा सडक बालबालिकाको संख्या शुन्य भएको हुनेछ सडक बालबालिका भएकोमा बालगृहमा राखी ब्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (र सतप्रतिशत पुरा गर्नुपर्ने) भन्ने उल्लेख भएकोमा यो सूचक पुरा भएको पाईन्छ ।

६.६ कुलतमा लागेका बालबालिकाको विवरण

क्र.सं.	संख्या		लागु औषध प्रयोग	प्रतिसतम	संख्या
१	बालिका	१६१९	लागु औषध प्रयोग व्यक्ति भएको परिवार	०.१३	३
२	बालक	१७९८	लागु औषध प्रयोग व्यक्ति नभएको परिवार	९९.८७	२३४४
जम्मा		३४१७		१००	२३४७

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा ३ घरपरिवारका १ जना बालिका र ४ जना बालक गरी ५ जना बालबालिकाहरु लागु पदार्थ दुर्यवहारीमा रहेको पाईएको छ । यस वडामा ३४१७ जना बालबालिकाहरु रहेका छन् जम्मा बालबालिकाको ०.१४% बालबालिकाहरु कुलतमा रहेको देखिन्छ ।

६.७ उमेर समूह अनुसार मृत्यु हुने बालबालिकाको विवरण

लिङ्गको आधारमा ५ वर्ष भन्दा मुनिको बालबालिकाको मृत्यु विवरण			
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या
१	मृत्यु बालिका संख्या	१००	२
२	मृत्यु बालक संख्या	०	०
	जम्मा	१००	२

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा ५ वर्ष मुनिका २ बालिकको मृत्यु भएको पाईयो ।

६.८ खाद्यान्न संकटमा परेका बालबालिकाको विवरण

यस वडामा खाद्यान्न संकटमा परेका बालबालिकाहरु रहेका छैनन् ।

६.९ जाडो तथा गर्मिका कारण मृत्यु हुने गर्भवति महिला तथा बालबालिकाको विवरण

जाडो तथा गर्मिका कारणले नै कुनै पनि गर्भवति महिला तथा बालबालिकाको मृत्यु भएको छैन ।

६.१० संस्थागत हेरचाहमा रहेका बालबालिका सम्बन्धी विवरण

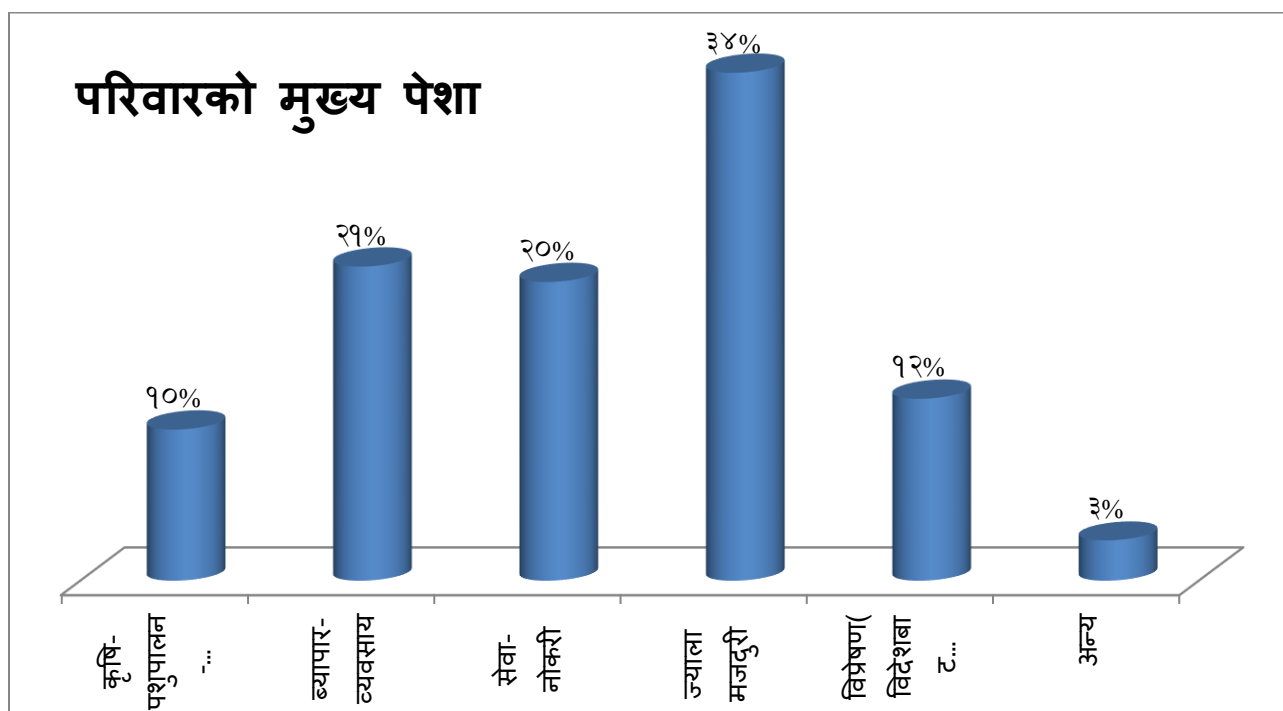
क्र.सं.	बसेको संस्था	प्रतिशत	संख्या
१	बालगृह	१००	६
२	होस्टेल	०	०
३	बोर्डिङ स्कुल	०	०
जम्मा :		१००	६

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ का २ बालिका र ४ बालक गरी ६ जना बालबालिकाहरु बालगृहमा बसिरहेका छन् ।

खण्ड ७ वडाको आर्थिक विकास

७.१ पेशा तथा रोजगारीको अवस्था सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडाका मानिसहरूको आर्थिक अवस्थालाई हेर्दा आर्थिक स्रोतको मुख्य पेशाहरू ज्याला मजदुरी, व्यापार-व्यवसाय, सेवा-नोकरी, बैदेशिक रोजगारी, कृषि तथा पशुपालन, रहेका छन् । कुल घरपरिवारको ३४% घरपरिवारका सदस्यहरू ज्याला मजदुरीमा रहेका छन् । यसैगरी २९% घरपरिवारका सदस्यहरू विभिन्न व्यापार-व्यवसायमा रहेका छन् । २०% घरपरिवारको मुख्य पेशा सेवा नोकरी रहेको छ । १२% घरपरिवारका सदस्यहरू बैदेशिक रोजगारीमा छन् । यस वडा बाट बैदेशिक रोजगारीका लागि ५०७ जना विभिन्न कामका लागि विभिन्न देशमा गएका छन् । रोजगारीका लागि विदेशमा जाने ५०७ जनामा ९३ जना महिला रहेका छन् ।

७.२ युवा रोजगारी सम्बन्धी विवरण

पेशाको आधारमा युवाहरूको संलग्नता				
क्र.सं.	जागिर	ज्याला-मजदुरी	व्यापार-व्यवसाय	कृषि
१	४२७	७१७	३९६	१४१

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा विभिन्न पेशा, व्यवसाय तथा रोजगारमा संलग्न रहेका छन् । युवाहरू विभिन्न पेशा वा रोजगारीमा रहेको देखिन्छ । जागिर पेशामा ४२७ जना युवाहरूको संलग्नता रहेको छ । रोजगारीमा संलग्नता युवाहरूमा २५ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका युवाहरू संख्या बढी छन् । ज्याला-मजदुरी पेशामा ७१९ जना, व्यापार-व्यवसाय पेशामा ३९६ जना र कृषि पेशामा १४१ जना युवाहरू रहेको पाईयो ।

७.३ रोजगारीकालागि विदेशमा गएकाहरूको विवरण

क्र.सं.	परिवारको सदस्यहरू वैदेशिक रोजगारीमा	प्रतिसत	संख्या	कैपियत
१	गएका छन्	१८.१	४२५	
२	गएको छैन	८१.९	१९२२	
जम्मा :		१००	२३४७	

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न परिवार संख्या कुल परिवार संख्याको १८.१०% अर्थात ४२५ घरपरिवार रहेको छ

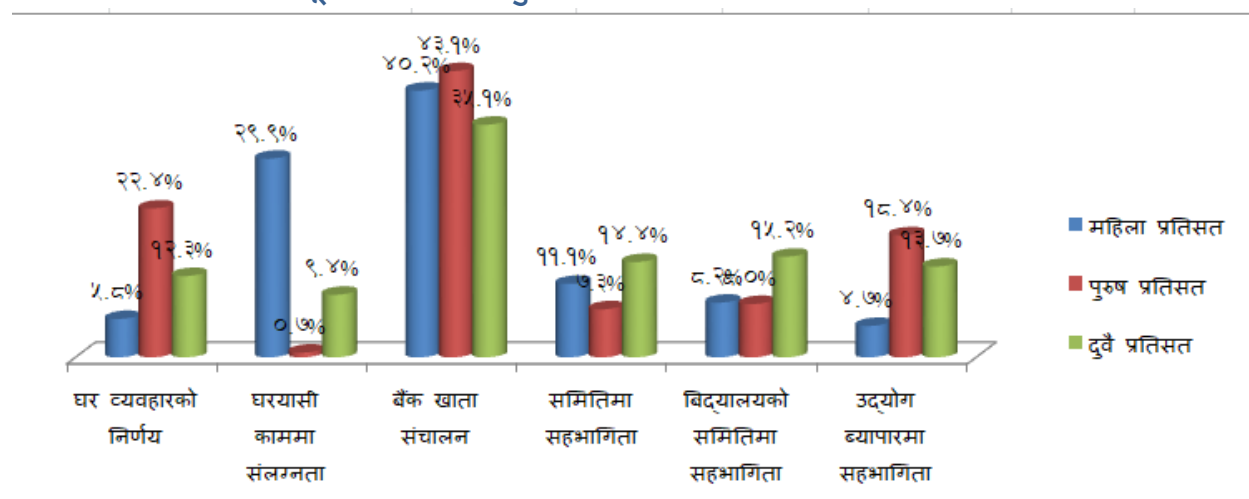
७.३.१ लिङ्गका आधारमा बैदेशीक रोजगारीमा संलग्न सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	लिङ्गको आधारमा बैदेशिक रोजगारीमा	प्रतिसत	संख्या
१	महिला	१८.३	९३
२	पुरुष	८१.७	४१४
जम्मा :		१००	५०७

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडाबाट बैदेशिक रोजगारीका लागि गएका ५०७ जना मध्ये ९३ जना अर्थात १८.३% महिलाको संख्या रहेको छ भने ४१४ अर्थात ८१.७% पुरुषहरु रहेका छन् ।

७.४ परिवारको निर्णय भूमिका (महिला पुरुष)

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

खण्ड ८ वडाको प्रकोप तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ प्रकोपको विवरण

प्राकृतिक प्रकोप र परिवार संख्याको विवरण				
क्र.सं.	विवरण	प्रतिशत	संख्या	
१	प्रभावित भएको	५.५%	१२९	
२	प्रभावित नभएको	९४.५%	२२१८	
जम्मा :		१००	२३४७	

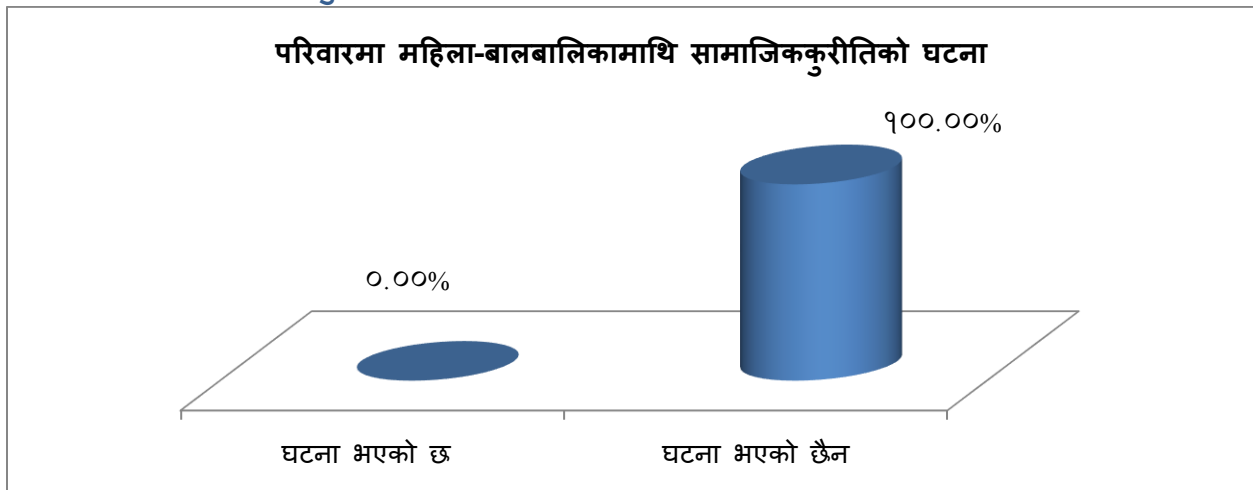
स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ मा रहेको जम्मा २३४७ घरपरिवार मध्ये १२९ घरपरिवार विभिन्न प्रकारका प्रकोपहरुबाट प्रभावित भएका छन् ।

८.२ बाल अपराधको विवरण

यस वडामा रहेका बालबालिकाको संलग्नतामा मा कुनैपनि अपराधका घटनाहरु भएका छैनन् ।

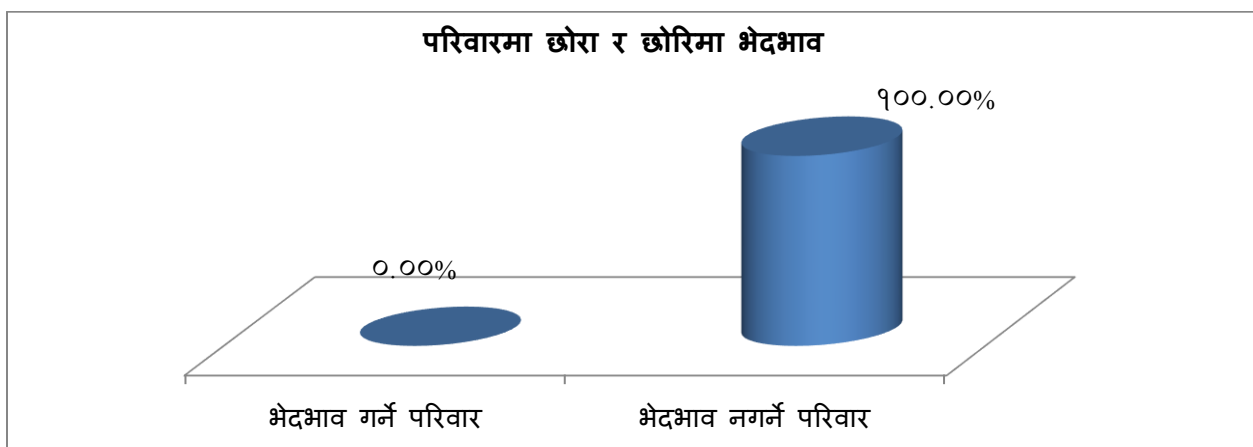
८.३ परिवारमा सामाजिक कुरितिका घटना

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

यस वडामा रहेको एक परिवारका बालबालिका माथी घरेलु हिंसा भएको छैन ।

८.४ परिवारमा छोरा र छोरिमा भेदभाव

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७९